

WKO

Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk

Bulletin

ISSN: 1572-1655
2018 - nummer 100

MISSIONAIRE EN DIACONALE PRESENTIE

Woord Vooraf 'Missionaire en diaconale presentie'

Nico Belo. Pag. 2

Ik geloof een duurzaam diaconale kerkgemeenschap

Peter van de Kamp. pag. 4

Kerk in de buurt

Jonna van den Berge-Bakker. Pag. 7

De maaltijd als grondvorm van diaconaat

Erica Meijers. Pag. 9

Samen aan tafel

Ronald Dashorst. Pag. 12

Tafel van hoop

Interview met Jonatan Bartling. Pag. 16

Boekbespreking

Evelien Reeuwijk. Pag. 19

Als God renoveert en Rebuilt laten parochies zien dat het anders kan

Tim Schilling. Pag. 21

'Rebuilt' in de Lucas op weg naar de Lucas 'Rebuilt'!

Maarten Jansen. pag. 24

Niet opnieuw het wiel uitvinden

Nico Belo. pag. 27

Als God renoveert

WKO-studiemiddag. pag. 30

Terug naar de kern

Nico Belo pag. 30

Vitaliteit profileren

Menco van Koningsveld. pag. 33

Even voorstellen: Henk Brussel

Terug naar de kern. pag. 36

Kanalen graven?

Nico Belo pag. 38

'Uit het niets...'. Pionieren op een Britse Vinex

Boekbespreking Sake Stoppels. pag. 40

Veelkleurig kerk-zijn. Eenheid in verscheidenheid

Boekbespreking Sake Stoppels. pag. 41

Van de Redactie

Van de Redactie pag. 43

NICO BELO, HOOFDREDACTEUR

Op allerlei manieren probeert de kerk present te zijn in onze samenleving. De kerk doet dat niet omdat ze behoefte heeft op te vallen in zoveel mogelijk organiseren van allerlei activiteiten. Veel activiteiten organiseren is nog niet hetzelfde als kerk zijn. Wat de kerk wel wil, is zoeken naar een verbinding tussen kerk en samenleving en in die verbinding dicht bij mensen willen zijn.

Dit verlangen om mensen nabij te zijn, zien we terug in diaconale projecten, projecten die te maken hebben met samen eten, met het stimuleren van

tafelgemeenschap tussen mensen. In dit nummer van het WKO-bulletin kom je hiervan mooie voorbeelden tegen. Bij die tafel-projecten zie je zelfs een verbinding ontstaan tussen de gemeenschap aan de Tafel van de Heer en een voortzetting of een 'uitleven' ervan op straat.

Naar aanleiding van 'Mozaiek van kerkplekken' zijn binnen de Protestantse kerk in de vergadering van de synode volop gesprekken ontstaan over deze variëteit van kerkplekken. Daarbij klinken dan ook fundamentele vragen: wanneer spreek je nu over een kerk? Is dat gebonden aan een minimum aantal mensen, die betrokken zijn? Hoe kan een kleine groep kerk zijn? In dit WKO-bulletin blijkt dat deze bezinning niet alleen zich voordoet in de Protestantse Kerk in Nederland: zie het artikel 'Vitaliteit profileren'.

Over deze ontwikkelingen doordenkend, komen bij mij een aantal zaken boven die in dit zoekproces van de kerk om in deze tijd van betekenis te zijn. In de verschillende artikelen in dit nummer lichten ze soms op.

Ik stip hier kort aan:

1. *Anders kijken*: om kerk van betekenis te zijn in onze tijd moet je niet kijken en denken vanuit de knelpunten en de tekorten, maar vanuit de mogelijkheden, die er zijn. Gaat het niet linksom, dan maar rechtsom. In ontwikkelingen van achteruitgang doen zich ineens nieuwe kansen voor. Dat vraagt een andere houding: niet terugkijken naar vroeger, naar glorieuze tijden. Van belang is te kijken naar de toekomst: hoe kan hier, in deze context, toch de Godslamp brandend blijven?
2. *Passie*: een warm en voortdurend verlangen, om het goede nieuws niet voor jezelf te houden. We gunnen het geluk aan alle mensen. We zoeken hoe we hun welzijn (mentaal, materieel) kunnen bevorderen.
3. *Ruimte krijgen en nemen om te experimenteren*: gewoon op weg durven gaan, ook al weten we niet goed welke exacte doelen ons voor ogen staan. Maar we blijven niet zolang denken en puzzelen, dat we niet op weg gaan. We durven stappen te zetten, te experimenteren. We gaan op weg, maken fouten én leren ervan.
4. *Creativiteit*: we zoeken naar andere wegen of soms banen we gewoon nieuwe wegen. Dat is niet gemakkelijk. Maar met de weg van de minste weerstand bereiken we de ander in onze omgeving niet.
5. *Visie*: ook al is ons plan niet helemaal uitgekristalliseerd, we weten wel wat ons wenkend perspectief is. Die stip op de horizon wordt de invulling van dat wat er nog niet is, wat voorziet in wat mensen nodig hebben, naast alle andere en bestaande initiatieven. We gaan in de sociale context iets dubbel aanbieden of (onbedoeld) concurreren. Er is wel visie nodig, want geen visie hebben, is verwarring bij gemeenteleden en medewerkers laten ontstaan.
6. *Urgentie*: hiervan moeten kerkmensen (leden, professionals) wel overtuigd zijn. Het moet nu gebeuren. Nu is er een soort kairos-moment. Als we het nu niet doen, dan zijn we te laat. Deze urgentie raakt aan de passie en de visie. Wanneer urgentie onvoldoende duidelijk is of duidelijk gemaakt kan worden, ontstaat weerstand. Juist bij die mensen die ons (mentaal en financieel steunen).
7. *Plan*: ook al is de weg niet helemaal duidelijk, er is wel een plan nodig. We weten dan wel wat er nodig is om die visie te realiseren. Een plan (in hoofdlijnen) heb je nodig om chaos te voorkomen.
8. *Middelen*: om de visie en de eruit voortvloeiende doelen te realiseren zijn middelen en mensen nodig. Bij middelen kun je denken aan: geld, gebouwen, toestemmingen en andere materiële zaken. Bij mensen: je hebt mensen nodig die het ideaal willen dragen en ervoor willen gaan. Ze spannen zich in en geven hun tijd. Ze verbinden zich eraan. We kunnen op hen rekenen. Ook wanneer het spannend wordt. Wanneer er mooie dromen zijn, maar geen middelen en mensen, dan levert dat veel frustratie op.
9. *Competenties*: bij het ontwikkelen van projecten van missionaire en diaconale presentie van de kerk hebben we mensen nodig die competent zijn. Niet iedereen hoeft hetzelfde te kunnen. Je bent competent wanneer je beschikt over kennis, vaardigheden en een goede houding, die nodig zijn om de plannen te realiseren.
10. *Leiderschap*: bij het gaan van nieuwe wegen, is de competentie van leiding geven erg belangrijk. De houding zal dienend moeten zijn. De vaardigheden om mensen te motiveren en te inspireren. En vooral kunnen delegeren. Dit voorkomt dat een project een 'kindje wordt' van de leider. Mensen die betrokken zijn en voor wie we zo'n project organiseren, moeten eigenaar kunnen worden van hun eigen proces. Ik wil hier ook pleiten voor goede theologische scholing. Hoe goed professionele managers leiding kunnen geven aan projecten van missionaire en diaconale presentie, we willen en zijn kerk. Dat vraagt om andere referentiekaders. Hiervoor heb je theologische kennis nodig. Juist het spanningsveld tussen theologie en de agogiek veroorzaakt gezonde creativiteit en beweging. Met deze kennis lukt het ons bij verdere ontwikkelingen om theologisch te reflecteren.

Dit WKO-bulletin staat vol met artikelen die een illustratie zijn van het zoekproces van de kerk om in onze tijd betekenis en present te zijn. Zowel missionair (het Evangelie delen), als diaconaal (het leven delen). Ik hoop dat de artikelen inspiratie bieden én dat de passie aanstekelijk werkt.

PETER VAN DE KAMP

Diaconale activiteiten vragen vaak om volharding en uithoudingsvermogen. Langdurende diaconale praktijken kunnen getypeerd worden als duurzaam diaconaat. Minimaal drie factoren zijn daarbij belangrijk: houdbaarheid, haalbaarheid en hanteerbaarheid.

‘Weten jullie nog twee of drie daklozen of misschien andere kwetsbare mensen die willen aanschuiven bij ons Kerstdiner op tweede Kerstdag? Dat vinden wij wel passen bij ons Kerstgevoel’. Deze vraag kwam een week vóór Kerst binnen bij *Hart voor Zwolle*: een organisatie die in Zwolle een brug wil slaan tussen enthousiaste jongeren en kwetsbare Zwollenaren. Laten we zo’n vraag niet te snel veroordelen omdat de vraagstellers hun eigen gevoel nogal centraal lijken te stellen. Van hun kant kan het een oprecht gemeente vraag zijn met de bedoeling om anderen te helpen. Maar vaak realiseren we ons niet hoe gemakkelijk je van kwetsbare medemensen een project maakt. Wat in elk geval opvalt, is dat deze mensen kiezen voor een eenmalig gebeuren – een kortstondige relatie met twee, misschien drie hulpbehoevende medemensen. Het is niet de bedoeling dat kwetsbare mensen wekelijks aanschuiven voor een maaltijd, zoals ooit de kreupele Mefiboset, zoon van Jonathan, iedere dag te gast was aan de tafel van koning David (2 Samuël 9). Er is nogal een verschil tussen eenmalig en langdurend – tussen niet-duurzaam en duurzaam.

Diaconaat van de lange adem

In het diaconaat zijn eenmalige acties soms nodig en belangrijk. Denk aan meedoen aan een muziekkavond voor een hulporganisatie of het huis opruimen van iemand die hulp nodig heeft. Tegelijkertijd zijn veel diaconale projecten en activiteiten langdurend en vragen om volhardende toewijding en trouw. Denk aan het regelmatig bezoeken van ouderen, zieken en mensen met een beperking én structurele opvang en ondersteuning van migranten, vluchtelingen en asielzoekers. Het gaat mij om zulke langdurende praktijken. Die typeer ik als duurzaam diaconaat. Oftewel: diaconaat dat iets van een vast patroon inslijpt en zo bijdraagt aan een blijvende

©MaartenBoersema.

diaconale levensstijl in het leven van mensen en in dat van kerkgemeenschappen. Diaconaat van de ‘lange adem’. Het gaat dus niet over duurzaamheid in ecologische zin. Dat is op zichzelf een belangrijk thema voor het diaconaat en ligt in de lijn van Paus Franciscus, die voorgesteld heeft om het bevorderen van duurzaamheid als het achtste werk van barmhartigheid te beschouwen. Maar dat veelomvattende thema laat ik nu liggen.

Wat zou de meerwaarde van duurzaam diaconaat kunnen zijn? In de afgelopen maanden heb ik gesproken met jongeren die bij *Hart voor Zwolle* betrokken zijn. Ik heb in twee sessies in totaal zeven jongeren geïnterviewd over duurzaam diaconaat omdat zij deelnemen aan langlopende maatjesprojecten. Deze jongeren wijzen op de meerwaarde die duurzaam diaconaat voor hen heeft ten opzichte van eenmalige acties. Meerdere jongeren brengen onder woorden dat structureel iets-betekenen-voor-een-ander voldoening geeft en dat het hen enthousiast maakt om vol te houden, zeker wanneer ze merken dat hun tijdsinvestering voor de ander betekenisvol is.

Duurzaam diaconaat

Diaconaat is het doen van barmhartigheid en gerechtigheid vanuit en door kerken en andere groepen en bewegingen. Daarbij gaat het niet alleen om materiële hulpverlening, maar juist ook om bewustwording en gemeenschapsvorming.

Duurzaam heeft letterlijk te maken met lange levensduur. Duurzaam is datgene wat niet zomaar verdwijnt – wat langdurend is. Daarbij kan gedacht worden aan de schepping en het milieu, aan materialen en energiebronnen, maar duurzaam kan ook betrokken worden op processen, praktijken en relaties. Ik borduur verder op die duurzame praktijken.

Eerst de vraag hoe een duurzame praktijk ontstaat. Wat zorgt ervoor dat een praktijk ‘in leven blijft’? De ene praktijk houdt het langer vol dan de andere. De klassieke jongelingsvereniging van de vorige eeuw heeft het als geloofspraktijk van bijbelstudie en geloofsopvoeding bijvoorbeeld langer volgehouden dan de hippe jeugdkerken van begin deze eeuw. Het antwoord op deze vraag ligt overigens voor de hand:

“duurzaamheid ontstaat door een bepaalde handeling lang vol te houden, zodat er sprake is van een vast en langdurig patroon “

Houdbaar, haalbaar en hanteerbaar

Maar wat is ervoor nodig om een handeling lang vol te houden? Welke factoren spelen daarbij een rol?

Ik noem er drie:

1. Houdbaar

Een handeling kan volgehouden worden vanuit een basishouding die onverzettelijkheid en volharding laat zien en waardoor een praktijk gedragen wordt. Op die manier wordt zo’n praktijk houdbaar, zowel in de betekenis van ‘vol te houden’ als in de betekenis van ‘stabiel’.

2. Haalbaar

Maar vervolgens moet een handeling ook haalbaar zijn: mensen moeten niet op hun tenen hoeven lopen om een praktijk in stand te houden. De handeling moet te combineren zijn met het dagelijks leven en daarin als het ware ingebed zijn. Daarbij denk ik vooral aan het uitvoerbare ritme van een praktijk.

3. Hanteerbaar

Tenslotte moet een handeling ook hanteerbaar zijn: geen gecompliceerde, ingewikkelde toestanden, maar juist simpel en helder. Daarbij denk ik vooral aan de bruikbare vorm van een praktijk.

Deze drie factoren beïnvloeden elkaar en versterken elkaar. Ze gelden trouwens niet alleen voor diaconale praktijken. Ik denk dat ze in bredere zin toe te passen zijn op (geloofs-)praktijken die omschreven kunnen worden als gemeenschappelijke, betekenisvolle en karakteristieke activiteiten van een bepaalde groep (gelovigen) of ook van een individuele persoon.

Drie sporen

Ik gebruik de genoemde factoren als drie sporen om uit te werken wat duurzame diaconale praktijken zijn:

1. Als ik doordenk op het spoor van de onverzettelijke en volhardende basishouding, dan komt zo’n basishouding tot stand door motivatie die teruggaat op spiritualiteit. Dat wil zeggen: spiritueel leven leidt tot gemotiveerd handelen. Christelijke spiritualiteit kan kort getypeerd worden als: gelovig leven door de Geest, in verbondenheid met Christus. Het gaat erom dat wij door de Geest een manier van gelovig leven in praktijk brengen waarin Christus centraal staat. Juist de verbinding tussen diaconaat en spiritualiteit is een belangrijke sleutel om het diaconaat theologisch te doordenken. Duurzaam diaconaat is ondenkbaar zonder een spiritualiteit die de basishouding van onverzettelijkheid en volharding motiveert. Daarbij is zowel het inzicht als de ervaring cruciaal dat diaconaat en spiritualiteit bij elkaar horen en elkaar versterken. Ze horen bij elkaar. Hart, hoofd en handen sturen elkaar en werken samen. Vandaar dat ik graag spreek over spiritueel diaconaat, hoewel dat eigenlijk een pleonasme is. Én diaconaat en spiritualiteit versterken elkaar. Dat werkt dubbelop: wie een navolger van Christus wil zijn, kan niet anders dan diaconaal handelen omdat het optreden van Jezus diaconaal gekleurd was. En andersom krijgt de navolging van Christus kracht en diepgang door je handen uit de mouwen te steken. De christen-jongeren die

‘ik geloof een duurzaam diaconale kerkgemeenschap,’ dat is in navolging van het artikel in de Apostolische geloofsbelijdenis ‘ik geloof één katholieke kerk’.

ik interviewde bevestigen dat hun geloof steviger en concreter is geworden doordat ze ermee aan de slag gingen. En ze konden aan de slag omdat hun geloofsovertuiging voor motivatie zorgde.

©MaartenBoersema.

bezoeken en doden begraven. Wanneer deze werken – deze praktijken van basale barmhartigheid met de nodige discipline uitgevoerd worden, ontstaat daarvoor een bepaald gedragspatroon dat het diaconaal bezig-zijn ondersteunt en vergemakkelijkt.

Zo wordt duidelijk wat belangrijke kenmerken van duurzaam diaconaat zijn en wat er nodig is voor een duurzaam diaconale levensstijl:

1. Er is een spiritualiteit van onverzettelijkheid en volharding nodig die voor de nodige motivatie zorgt.
2. Tegelijkertijd is regelmaat belangrijk waardoor continuïteit ontstaat.
3. Tenslotte is discipline noodzakelijk die tot een bepaald gedragspatroon leidt.

Spiritueel-diaconale levensstijl

Stel je de situatie voor dat jouw kerkelijke gemeente als diaconaal beleid heeft om kerkleden te stimuleren zich als vrijwilliger van de voedselbank in te zetten. En dat jij als diaken (of als predikant) daarover met iemand in gesprek raakt. Dan is het belangrijk om die drie kenmerken paraat te hebben en daarover met je gespreks-partner door te praten. In omgekeerde volgorde: ‘zo’n taak gaat wel discipline van je vragen wat betreft je leefwijze; het moet een onderdeel van je weekagenda worden omdat de voedselbank wel op je moet kunnen rekenen; je moet daarom wel gemotiveerd zijn en dus bidden om volharding’.

Samen staan die drie kenmerken voor een spiritueel-diaconale levensstijl. Ik ben ervan overtuigd dat een (kerkelijke) geloofsgemeenschap die zich toelegt op duurzaam diaconaat dat gekenmerkt wordt door toewijding en trouw, van veel betekenis kan zijn voor de samenleving. Ik hoop dat zo’n duurzaam diaconale kerkgemeenschap steeds meer werkelijkheid wordt. Een kerk die laat zien waar ze voor staat en die daarom barmhartigheid betoont en gerechtigheid doet. Wanneer mensen en kerken zich duurzaam gaan inzetten om het evangelie van een liefdevolle God handen en voeten te geven, dan gaat daar kracht vanuit. Daarom geloof ik een duurzaam diaconale kerkgemeenschap.

Dr. P.W. (Peter) van de Kamp is emeritus universitair docent Praktische Theologie aan de TU-Kampen. Mailadres: pwwandekamp@tukampen.nl.

2. Als ik doordenk op het spoor van ritme of frequentie, dan ontstaat haalbaarheid door een handeling onderdeel te laten zijn van het leven van alledag. De ervaring leert dat een handeling uitvoerbaar blijft, wanneer die deel uitmaakt van een wekelijkse of maandelijks routine. Regelmaat levert continuïteit in het handelen op. Mijn interviews laten dit ervaringsgegeven duidelijk zien. De jongeren van *Hart voor Zwolle* geven vrijwel unaniem aan dat regelmaat hen helpt om te blijven optrekken met een hulpbehoevend ‘maatje’, juist ook als ze wel eens geen zin hebben. Een vast tijdstip per week of per maand levert voor de meesten een ondersteunende structuur op. Sommigen zijn wat meer flexibel en zeggen dat een vast tijdstip voor hen niet per se noodzakelijk is, maar het gegeven dat hun activiteit voor *Hart voor Zwolle* een terugkerend agendapunt in hun leven is, wordt omarmd.
3. Werken van barmhartigheid: Als ik doordenk op het spoor van de hanteerbare werkvorm, dan kunnen de zogenaamde ‘werken van barmhartigheid’ inspirerende voorbeelden zijn, omdat ze niet alleen op kleine schaal al uitgevoerd kunnen worden, maar juist daardoor ook gemakkelijk een zeker patroon kunnen opleveren. Zoals bekend worden de zeven werken van barmhartigheid afgelezen uit Matteüs 25:31-46: eten geven aan wie honger heeft, drinken geven aan wie dorst heeft, gastvrij zijn voor vreemdelingen, kleding geven aan wie naakt is, zieken en gevangenen

JONNA VAN DEN BERGE-BAKKER

Bij veel kerken leeft het verlangen van betekenis te zijn voor mensen in de buurt of in het dorp. Dat verlangen gaat soms samen met verlegenheid: hoe kijkt die buurt eigenlijk naar ons, als kerk? En waar beginnen we? Het landelijk ontwikkelde project 'Kerk in de buurt' helpt plaatselijke kerken rondom dit thema verder. In dit artikel deel ik graag wat 'Kerk in de buurt' inhoudt, welke effecten het heeft als een kerk in de buurt actief is en wat er te leren valt.

Wat is 'Kerk in de buurt'?

'Kerk in de buurt' helpt kerken om betrokken te zijn op hun buurt. Om te beginnen, werp je met elkaar aan de hand van de 'Startgids' een blik naar buiten en naar binnen. Je leert de buurt kennen, weet wie er wonen, welke organisaties actief zijn en welke behoeften er leven. Je verdiept je ook in je eigen kerk: Wat is onze motivatie om van betekenis te zijn voor de buurt? Hoe vormen we een goed team? Welke middelen hebben we in huis? Door wat je buiten en binnen de kerk ontdekt met elkaar te verbinden, wordt gaandeweg duidelijk wat je in de buurt zou kunnen doen. Je kunt vervolgens je eigen initiatief starten of gebruik maken van een van de gidsen waarin goede voorbeelden zijn uitgewerkt. Zo maak je gebruik van de ervaringen van anderen bij het starten van je eigen 'Verhalenhuis', 'Buurtsoep', 'Huiskamer van de wijk', 'Ontmoetingstuin' of 'Mobiël kerkje'. Tijdens regio-

nale startavonden ontmoeten kerken die willen starten met 'Kerk in de buurt' elkaar en de mensen achter de goede voorbeelden. Kerken die al gestart zijn om 'Kerk in de buurt' te zijn, kunnen elkaar ontmoeten en inspireren tijdens netwerkavonden. Zo helpen kerken elkaar verder.

Waar komt het idee vandaan?

Twee belangrijke vragen vanuit de praktijk vormden voor de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, Nederlands Gereformeerde Kerken, Christelijk Gereformeerde Kerken en de Protestantse Kerk in Nederland de aanleiding om te starten met 'Kerk in de buurt'. Als eerste horen we regelmatig van kerken dat ze nieuwe wegen zoeken om zich te verbinden met hun omgeving. Het blijkt dan lastig om te beginnen: hoe stap je de drempel van je kerkgebouw over? En hoe kom je erachter hoe je dienstbaar kunt zijn aan de mensen in de wijk? Er is behoefte aan goede voorbeelden, zodat kerken niet zelf opnieuw het wiel uit hoeven te vinden. Daarnaast is er in het denken over missionair en diaconaal werk een beweging gaande, waarbij de scheiding tussen het missionaire en diaconale werk 'buiten' de kerk vervaagt. In het aanbod rondom missionair en diaconaal werk is er nog weinig praktisch materiaal beschikbaar dat deze integratie van missionair en diaconaal werk in zich heeft. Kerk in de buurt draagt hieraan bij. En juist dit samengaan van getuigen van het evangelie in woord én daad hoort bij de visie van 'Kerk in de buurt'.

Visie

'Kerk in de buurt' kun je op veel verschillende manieren vormgeven, dat is ook te zien in de voorbeelden die binnen het project een plaats hebben gekregen. Bij de keuze van deze initiatieven en de uitwerking in materialen en bijeenkomsten, zijn er steeds drie uitgangspunten van belang.

1. Het gaat om relaties, niet om de activiteit

Als kerk zijn we snel geneigd om activiteiten te gaan organiseren voor de mensen in onze buurt. Maar in het delen van het evangelie gaat het juist om relaties. Zoals Jezus zijn leven met de mensen om hem heen deelde en zo liet zien wie God is, mogen wij ook ons leven delen. En daarin kan God zichtbaar worden voor de ander én voor onszelf. Karen Koppelaar van de Oude bieb in Dirksland: 'Als kerk moet je niet zozeer *werken vóór*, maar meer *zijn met*.¹ Samen proberen we iets op te bouwen en elkaar daarin een plek te geven. Wij verspreiden de liefde van Christus in de ontmoeting. Uit ontmoeting komt iets voort en dat hoeft niet per se in woorden te gebeuren.' De 'Startgids' van 'Kerk in de buurt' geeft manieren om in contact te komen met mensen in de buurt, zodat er relaties ontstaan. Dat is het belangrijkste. De gidsen die gemaakt zijn op basis van de voorbeelden, geven ideeën, maar mogen niet belangrijker worden dan de relaties die er zijn. Wanneer er activiteiten worden georganiseerd, is het belangrijk dat daarbij samen wordt gewerkt met de buurt.

2. Het is gericht op de buurt en de behoeften die er in de buurt leven

'Kerk in de buurt' is erop gericht het goede nieuws van God en mensen te delen in woorden en daden met mensen die niet zoveel hebben met kerk en geloof. De mensen in de buurt zijn leidend, het gaat om waar zij mee gediend zijn. Vaak gebeurt het dat wanneer een kerk zich richt op de buurt, er ook vanuit de kerkelijke gemeenschap allerlei verlangens en doelen zijn. Bijvoorbeeld dat de kerk weer vol zit tijdens de kerkdienst. Hoe begrijpelijk dat ook is, wanneer je 'Kerk in de buurt' bent, is dat niet je drijfveer. Tegelijk is het effect van 'Kerk in de buurt' zijn soms wel dat mensen de weg naar de kerk (dienst) weten te vinden. Verhalenhuis Haarlem studeert op Stille Zaterdag met mensen uit de buurt delen van de Matthäus Passion in en voeren deze in de Paasnachtdienst uit. Ds. René van der Rijst: 'Normaal zouden we in de Paasnachtdienst zo'n dertig bezoekers hebben. En nu zit de hele kerk vol!'

3. Getuigen in woord en daad gaan hand in hand

Een kerk die betrokken is op de mensen in de buurt, participeert in de missie van God zelf. En die missie is gericht op het aanbreken van het Koninkrijk van

God. In het leven van Jezus zien we hoe die missie vorm krijgt: in luisteren, spreken én handelen. Ze kunnen niet zonder elkaar. In 'Kerk in de buurt' helpen we mensen om ruimte te geven aan zowel woorden als daden. Natuurlijk hangt de volgorde en de verhouding steeds af van de context. De 'Ontmoetingstuin' in Nijmegen verwoordt het als volgt: 'Onze tuin levert een bijdrage aan de leefbaarheid van de wijk; waar veel hoge flats staan en weinig mensen een tuin hebben. Een groene ontmoetingstuin kan een oase vormen temidden van veel beton. Het is een laagdrempelige manier om in contact te komen met mensen, om eenzaamheid op het spoor te komen en te verlichten. Daarnaast inspireert een Ontmoetingstuin naast de kerk tot nieuwsoortige activiteiten, die zonder tuin niet zouden zijn ontstaan. Het geeft ruimte tot gesprekken rondom zingeving en herdenken.'

Effecten van 'Kerk in de buurt'

Er zijn verschillende effecten van Kerk in de buurt waar te nemen. Het is goed op te merken dat we ons nu baseren op de vijf eerder genoemde voorbeelden. We kunnen ons voorstellen dat er meer gevolgen te noemen zijn, als we breder kijken. De bedoeling is om over een jaar of twee te onderzoeken wat de invloed is op kerk en buurt van kerken die in de buurt actief zijn. Voor nu kunnen we invloeden op de buurt en op de kerk onderscheiden. Als effect op de mensen in de buurt zien we dat het bijdraagt aan een positiever beeld van de kerk: 'We hebben in Leersum veel Dorpssoep-momenten gehad waar we de kerk gebruikten. In de Michaëlkerk zien we dat als een kans om mensen met de 'oude dorpskerk' te laten kennismaken. Vaak komen mensen voor het eerst in decennia weer over de drempel - en worden aangenaam verrast.' Daarnaast ontstaan er relaties tussen mensen. Iemand die het Mobiele Kerkje in Beilen instapte, heeft inmiddels gesprekken met de predikant. En een bezoeker van het Verhalenhuis Haarlem zegt: 'Ik woon in de straat, officieel ben ik lid van deze kerk, maar ik kom er alleen met dit soort activiteiten. Het is zo leuk dat iedereen met iedereen praat. Veel mensen komen alleen, je hebt gelijk contact met elkaar.' Er ontstaan gemeenschappen van mensen die elkaar vaker

¹Dit is een verwijzing naar het gedachtegoed van Samuel Wells. Hij beschrijft dit uitgebreid in zijn boek *A Nazareth manifesto. Being with God* (John Wiley & Sons Ltd, 2015)

ontmoeten. Ook al is dat niet per se de vooropgezette intentie en is dat het verschil tussen 'Kerk in de buurt' en pioniersplekken².

'Kerk in de buurt' zijn heeft ook effect op je eigen gemeente. Een veelgehoorde ervaring is dat gemeenteleden die eerder niet zo actief waren, dat wel worden. En kerkleden zijn trots op hun eigen kerk, doordat de kerk wat bijdraagt aan de buurt of het dorp: 'Wij hadden het verlangen dat Leersum door Dorpssoep een mooier dorp zou worden. En we krijgen dat daadwerkelijk terug van dorpsgenoten!'

De belangrijkste tips voordat je start

Vanuit de ervaring van kerken die betrokken zijn op hun buurt, delen we graag twee tips die behulpzaam zijn bij de start. De eerste tip is: begin gewoon! Het is verleidelijk om veel te gaan vergaderen en plannen te gaan schrijven. Maar soms is dat niet de beste optie. Je kunt ook kijken naar wat je hebt en daar gewoon mee beginnen. Inloophuis 'Open arms' begon met twee zeventigjarige die vanuit een zaaltje in de kerk voedselpakketten uitdeelden aan mensen uit de buurt. Verder

geen grootse plannen. Gaandeweg ontdekten ze waar behoefte aan was. Bijvoorbeeld dat mensen die een pakket op kwamen halen ook hun verhaal kwijt wilden. Dus begonnen ze koffie te schenken tijdens het uitdelen. Deze mensen spraken geen goed Nederlands. Dus zijn ze taallessen gaan aanbieden. Zo ontstonden er bij het inloophuis steeds meer activiteiten waar in de buurt behoefte aan was.

En wanneer je start: overschat niet wat je in één jaar kunt doen en onderschat niet wat je in vijf jaar kunt doen. Begin met kleine stapjes, maar droom groot. Wat voor verschil maakt het voor jouw buurt dat er een kerk staat?

Jonna van den Berge-Bakker, specialist missionaire presentie bij de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland en projectleider 'Kerk in de buurt'. Zie

www.protestantsekerk.nl/kerkindebuurt en www.kerkindebuurt.nl.

²Voor meer informatie over pioniersplekken, zie www.lerenpionieren.nl. Pioniersplekken zijn erop gericht een nieuwe, duurzame geloofsgemeenschap te vormen. 'Kerk in de buurt' heeft die intentie niet.

DE MAALTIJD ALS GRONDVORM VAN DIACONAAT

ERICA MEIJERS

Rond de tafel komt diaconaat het best tot zijn recht. Tijdens de maaltijd gaat het om geven en ontvangen, om het breken en delen van brood. Diaconaat is eng verbonden met twee andere kerkelijke noties: Eucharistie en koinonia. Zowel als beeld en praktijk van diaconie biedt de maaltijd mogelijkheden om de christelijke missie in onze samenleving vorm te geven.

Samen eten is populair. Een dinertje met vrienden, een buurtbarbecue of een lftarmaaltijd: overal ontmoeten mensen rond de tafel bekenden en vreemden. In een samenleving waarin zowel groeiende diversiteit als polarisatie over de omgang met die diversiteit veel mensen onzeker maakt, biedt een maaltijd in vertrouwde kring geborgenheid. Tegelijkertijd kan het een veilige manier zijn om kennis te maken met onbekende gewoontes en nieuwe mensen; eten doet immers

iedereen. En dan is er nog de toegenomen aandacht voor voedsel als onderdeel van het debat over klimaatverandering en ecologie. De maaltijd vormt een wereld in het klein, die kansen biedt om te oefenen met grote vraagstukken op een menselijke maat.

Rond de tafel

Ook de kerken organiseren graag en veel maaltijden: er zijn tafels waar vluchtelingen en kerkelijk betrokkenen elkaar ontmoeten, diners waar jongeren van gedachten wisselen over Bijbelverhalen en de zin van het leven; er is geen pioniersplek of er vindt regelmatig een buurtmaaltijd plaats; diaconale organisaties nodigen steeds vaker mensen uit voor maaltijden in plaats van dat ze eten uitdelen. Voedselbanken experimenteren met samen koken.

Dit kerkelijke enthousiasme voor samen eten wekt weinig verbazing. De maaltijd is diep verankerd in de joods-christelijke traditie. Tenach en evangelie staan vol verhalen rondom het delen van voedsel: van de laatste maaltijd voor de uittocht uit Egypte, en de in allerijl klaargemaakte maaltijd wanneer Abraham bezoek krijgt van twee mannen die de geboorte van een kind aankondigen tot de wonderbare spijziging en het laatste

heeft op een vrouw (Markus 1:31). Dat is de kern van diaconie: geven en ontvangen, breken en delen van brood. Diaconale theologie of diaconiewetenschap is dan de reflectie op christelijke tafelpraktijken. Deze benadering van diaconie kan niet goed worden begrepen zonder twee andere centrale begrippen: Eucharistie en koinonia. Ik bespreek ze kort.

avondmaal. De eerste christenen ontmoeten elkaar rond de tafel. Vandaaruit groeide de kerk. Het christendom kan daarom ook worden aangeduid als een gemeenschap rond brood en wijn.

Serveerster

Dit sluit goed aan bij het Bijbelse woord *diaconia*. Dat wordt meestal vertaald met 'dienen' en in verband gebracht met de zorg voor mensen in nood. Maar in de nieuwtestamentische teksten staat dit 'dienen' altijd in relatie tot een maaltijd. Sommige woordenboeken geven daarom als vertaling van *diaconia* ook wel: 'aan tafel bedienen'. Een hedendaagse vertaling zou 'serveerster' kunnen zijn. Ook daarin zit het woord dienen en er is altijd een relatie met de maaltijd. Het mannelijke woord kelner dekt hier de lading niet. Interessant in dit opzicht is ook dat de eerste keer dat het woord 'diaconia' voorkomt in Markus, het oudste evangelie, het betrekking

Eucharistie

Tijdens de rituele maaltijd in de kerk breken en delen de volgelingen van Jezus brood en wijn. Ze gedenken Jezus' leven en sterven, hopen op de dag dat Gods koninkrijk aanbreekt voor alle mensen op aarde. Lichaam, ziel en geest delen in dit gemeenschappelijke maal dat het hart vormt van het christelijk geloof. De kleine vierende kring heeft daarbij de gehele bewoonde wereld op het oog. Diakenen hebben hierin een belangrijke rol. De kerkorde van de Protestantse Kerk Nederland stelt in art. 5 over de ambtsdragers: "diakenen zijn in het bijzonder geroepen tot de dienst aan de Tafel van de Heer en het inzamelen en uitdelen van de liefdegaven."

Zij bereiden de tafel van de Heer voor,

en zetten het delen en breken na de Eucharistie voort in de samenleving. Het ontvangen brood blijft niet binnen de avondmaalskring; de diakenen delen het met wie in nood is.

Dit brood is een uitdrukking van velerlei relaties: het verbindt wie het eet met wie het graan hebben verbouwd, het meel tot brood bakten en het op tafel brachten. Zij die het brood delen worden daardoor ook met elkaar verbonden. En in het breken en delen krijgt de Eucharistiegemeenschap deel aan het leven en sterven van Christus. De gedachtenis aan het lijden en sterven van Jezus verbindt wie het brood breekt met wie lijden in de wereld. De verwachting van de komst van Gods Rijk van recht en vrede is voedsel op de weg door de wereld.

Zo ontstaat door het delen van brood en wijn gemeenschap met Christus, met de disgenoten en met anderen buiten die gemeenschap. Het brood zelf toont dat

menszijn altijd menszijn in relatie is.

Wanneer diaconaat vanuit de eucharistische tafelgemeenschap wordt begrepen, verschuift de aandacht van het traditionele beeld van diaconie als zorg voor mensen in nood naar de verbondenheid met mensen in nood. Wat is de aard van die verbondenheid? Die krijgt vorm in de sociaal-politieke en economische relaties in de samenleving. De complexe relaties van geven en ontvangen in het diaconaat verdienen daarom onze volle aandacht. Vanuit de gemeenschap rond brood en wijn wordt de vraag gesteld welk licht het gedenken van het lijden van Christus en de verwachting van het Koninkrijk op deze relaties werpt en wat dit betekent voor het diaconale handelen.

Koinonia

Het perspectief van de kerk als een gemeenschap rond brood en wijn vestigt onze aandacht op de onderlinge relaties. Het Nieuwtestamentische woord voor gemeenschap is koinonia.

Menzijn is altijd menszijn met anderen.

Het autonome individu, dat zelf de schepper is en moet zijn van zijn of haar eigen wereld, is nog altijd het heersende mensbeeld in onze samenleving.

Diaconaat werkt vanuit de verbondenheid tussen en de onderlinge afhankelijkheid van mensen. In de maaltijd wordt dit zichtbaar; voor ons dagelijks brood zijn we immers afhankelijk van producenten en distributiesystemen. Veel religieuze, sociale en culturele gewoontes zijn van oudsher verbonden met het delen en verdelen van voedsel. De verbinding tussen diaconaat en koinonia plaatst de omgang met de dynamiek van gemeenschappen in het centrum van diaconale praktijken: delen in plaats van uitdelen. Geven en ontvangen kunnen niet van elkaar worden losgekoppeld, maar blijven in elke diaconale relatie voor alle deelnemers relevant. Door gemeenschap centraal te stellen verdwijnen conflicten en verschillen niet, maar worden ze juist zichtbaar. Diaconaat vraagt daarom om reflectie op de relaties tussen de gevers die ook ontvangers zijn en de ontvangers die ook gevers zijn. Hoe wordt omgegaan met verschillen en ongelijkheid, met afhankelijkheid, grenzen en openheid?

Oefenruimte

Bovenstaande betekent niet dat diaconaat alleen maar in de vorm van maaltijden uitgeoefend kan worden. Het beeld van de tafelgemeenschap voor diaconaat maakt de theologische verbinding van diaconia en koinonia zichtbaar en plaatst zo het perspectief van gemeenschap en de dynamiek van relaties in het hart van het diaconaat. Daarnaast toont het de verbinding van diaconaat en Eucharistie, die het diaconale werk haar eigen opdracht en karakter geeft. Eucharistie en koinonia vormen zo de contouren van de ruimte waarbinnen het diaconaat zich beweegt.

Vele diaconale praktijken kunnen in die ruimte plaatsvinden. De tafelgemeenschap vormt daarbij niet alleen als beeld, maar ook als daadwerkelijke praktijk een grondvorm. Rond de maaltijd komt het diaconaat misschien wel het best tot zijn recht. Tijdens een maaltijd wordt de behoefte aan voedsel gestild, terwijl het tegelijkertijd een ontmoeting tussen mensen is. Lichaam, geest en ziel zijn rond de tafel steeds in elkaars gezelschap. Vragen rond gerechtigheid en barmhartigheid presenteren zich op een onontkoombare en directe manier: hoe wordt het eten gedeeld; is er sprake van asymmetrie tussen gevers en ontvangers en op welke manier beïnvloedt dat de tafelgemeenschap? Samen eten is een intieme gebeurtenis: zijn er obstakels voor nabijheid en hoe gaan we daarmee om? Tal van vragen die voor het diaconaat als geheel van belang zijn, komen tijdens de organisatie en het delen van een maaltijd heel dichtbij. Zo biedt de maaltijd een oefenruimte voor diaconaat. Hoe kan dit concreet vorm krijgen? Ik noem tot slot enkele thema's waarbij maaltijden een rol kunnen spelen bij het vormgeven van de diaconale missie in de samenleving. Aan het begin van deze bijdrage werden ze al even genoemd.

Ontmoeting

Ten eerste de groeiende diversiteit in de samenleving. Die vraagt veel van iedereen: het kan heel verleidelijk zijn je terug te trekken in de eigen 'bubble' van min of meer gelijkgestemden of mensen van de eigen (religieuze) cultuur en sociale klasse. De mogelijkheden en mechanismes van sociale media versterken deze tendens, net als processen van gentrificatie in grote steden, waarbij

de grond- en huizenprijs mensen met verschillende inkomens over verschillende buurten in of buiten de stad verspreidt. Diaconaat kan er door de organisatie van maaltijden een bijdrage aan leveren dat mensen met elkaar in contact komen die elkaar anders niet zouden ontmoeten of die elkaar wellicht zelfs uit de weg gaan. Diaconale werkers moeten hiertoe relaties opbouwen met verschillende groepen en ontvankelijk zijn voor de verlangens, angsten en noden van deze groepen en voor hun eigen reacties. De intimiteit én alledaagsheid van een gezamenlijke maaltijd kan hiervoor een vorm bieden. De confrontatie met verschillende eetculturen en sociale patronen rond de maaltijd verdiept de diaconale betrokkenheid.

Een tweede hiermee verweven thema is eenzaamheid. Lang niet iedereen vindt zijn of haar plek in onze snelle samenleving. Onze samenleving kent een tweedeling tussen wie altijd druk is of juist een overvloed aan tijd heeft. Wellicht is het mogelijk beide groepen tijdens een maaltijd even bij elkaar te brengen. In tijden van sociale media en een 24 uur doordraaiende economie die onze tijd vrijwel geheel opeist en een continue alertheid vraagt, kan de maaltijd een adempauze bieden. Men kan

elkaar in de ogen kijken en levensverhalen delen. Wellicht is het vooral van belang de 'tragen' een plek van samenkomst te bieden. Het diaconaat kan zich hierbij ook de vraag stellen wie bondgenoten zijn als het gaat om het ontwikkelen van een rechtvaardige en barmhartige omgang met tijd in kerk en samenleving.

Tenslotte springt de relatie tussen de maaltijd en het voedseldebate in de samenleving in het oog. Vragen over de productie, distributie en consumptie van ons dagelijks brood kunnen rondom een maaltijd uitstekend aan de orde komen. Wat eten we vandaag? Waar komt het vandaan en hoe komt het hier op tafel? Grote vragen over duurzaamheid, ecologie en voedseltechnologie kunnen tijdens de maaltijd op een meer alledaagse manier aan de orde komen.

Bij maaltijden rond thema's als deze schuiven allerlei mensen aan van binnen en buiten de kerk. De ruimte van het samenspel van diaconaat, Eucharistie en koinonia zal in elke situatie opnieuw ontdekt en vorm gegeven moeten worden.

Erica Meijers is docent diaconaat aan de Protestantse Theologische Universiteit in Groningen. Ze is tevens predikant van de Protestantse Kerk Nederland.

SAMEN AAN TAFEL

RONALD DASHORST

De Franciscustafel is sinds 2013 een gastvrije plek waar dak- en thuislozen elke maandag welkom zijn voor gratis eten. Daarnaast trekken de vrijwilligers wekelijks de straten van Apeldoorn in met soep en brood, op zoek naar wie op straat leven. De belangrijkste troef van de Franciscustafel is gratis vriendschap en de vastberadenheid om een mens in moeilijkheden nooit op te geven.

In maart 2013 is de Gemeenschap van Sant'Egidio in Apeldoorn begonnen met het aanbieden van maaltijden aan de dakloze vrienden, in de grote zaal van de pastorie naast de Onze Lieve Vrouwekerk.

Toen op het zelfde moment de nieuwe paus voor zijn naam koos was voor het restaurant de naam Franciscustafel snel gevonden. De paus, die als geen ander zich inzet voor de mensen aan de rand van de samenleving, is voor ons een grote inspiratiebron; zijn portret is dan ook prominent aanwezig in het restaurant.

Voor zover mogelijk kookt een groep leerlingen van praktijkschool De Boog iedere maandag een verse pan soep en een heerlijke maaltijd voor zo'n 45 gasten. Ruim voor de openingstijd verzamelt zich al een flinke groep mensen voor de deur die iedere maandag weer als trouwe gasten van de Gemeenschap worden begroet.

Dat er behoefte is aan een maaltijd blijkt door het groeiend aantal bezoekers. Wat opvalt, is de gezellige sfeer waarin de vrienden van de straat en vrijwilligers elkaar ontmoeten. Met Kerst worden de gasten tijdens de feestelijke kerstmaaltijd blij gemaakt met een persoonlijk kerstpakket.

De waarde van de Franciscustafel

De Franciscustafel wil een antwoord geven op de grote menselijke nood aan voedsel en aandacht. Dak- en

thuislozen genieten er eenmaal per week van een lekkere gratis warme maaltijd. De Franciscustafel moet een plek zijn waar behalve gratis maaltijden ook menselijke nabijheid, luisterbereidheid en respect centraal staan.

Door de vriendschappen die de mensen van de Gemeenschap van Sant'Egidio door de jaren heen opbouwen met de gasten van de Franciscustafel, lukt het om hun vertrouwen te winnen en hen steeds opnieuw moed te geven. De therapeutische kracht schuilt hierin dat ze nooit worden opgegeven.

Typerend voor de Franciscustafel is dat de mensen er aan tafel bediend worden, waardoor er een klimaat van respect heerst. Een aanpak waar vriendschap en luisterbereidheid centraal staan, maakt dat een moeilijke en vaak gewelddadige doelgroep toch in een prettige sfeer

zijn maaltijd kan gebruiken. Dit is belangrijk voor de eigenwaarde van deze mensen. De minstens tien mensen die elke avond helpen, vormen een belangrijke rustgevende factor.

De regelmatige aanwezigheid van een vaste groep mensen in de bediening is een houvast voor de thuislozen wier bestaan dikwijls chaotisch en onvoorspelbaar is, gericht op overleven. Het feit dat sommigen van de Gemeenschap de gasten al jarenlang kennen, maakt het vertrouwen mogelijk dat noodzakelijk is om hun verhaal te begrijpen en om stappen vooruit te zetten. Geduldig aanwezig zijn voor deze mensen is de sleutel van de aanpak bij de Franciscustafel. De herhaaldelijke interesse voor hun verhaal is van groot belang.

Bij de Franciscustafel is de arme op de eerste plaats een mens, ook al is hij een mens met problemen. Een mens is immers meer dan de som van zijn problemen. Elke bezoeker is bij zijn naam gekend en zijn verjaardag wordt er gevierd. Het respect dat de armen missen in de maatschappij hervinden ze bij de Franciscustafel.

Bij de Franciscustafel staan een mooi en verzorgd interieur, een vriendelijke bediening en lekker eten op het menu. Het herstellen en, in vele gevallen volledig vanaf nul, opbouwen van een sociaal netwerk is een voortdurende uitdaging en zorg.

Het geloof van de Gemeenschap van Sant'Egidio in een nieuwe toekomst voor de thuislozen, dat zich uit in hun trouw, helpt uiteindelijk ook de meest vereenzaamde en vernederde mannen en vrouwen er zelf in te geloven. Er zijn ondertussen al enkele getuigenissen van mensen die in een diepe put zaten en bij de Franciscustafel een nieuw leven hebben gevonden. Het gaat hier niet om de genezing van een lichamelijke of psychische ziekte, ontwenning van alcohol- en/of drugsverslaafdheid, het vinden van werk of een zinvolle dagbesteding, het ontstaan van nieuwe vriendschappen. Maar telkens gaat het om een hervonden zin in het leven. Van de gratis

gegeven tijd en de trouwe inzet van de mensen in de bediening gaat een kracht uit die de mens aan de rand van de samenleving uitnodigt tot een nieuw leven.

Profiel van de doelgroep

De reden om naar de Franciscustafel te komen, is meestal een combinatie van verschillende factoren. Dit betekent dat ook de problematiek van de mensen die komen eten zeer gevarieerd en complex is. Een grote vijand van de dakloze is de eenzaamheid van een leven op straat. Die eenzaamheid maakt ongelukkig, angstig en ziek. Zij ervaren hun situatie als een mislukking en zijn bang om niets meer te betekenen te hebben voor een ander.

De doelgroep wordt vooral gevormd door dak- en thuislozen, voornamelijk degenen die in het centrum van de stad verblijven. De afkomst, religie en de gesproken taal spelen geen rol bij het toelaten van de daklozen. De ervaring leert ons dat de verhouding tussen Nederlanders en mensen die oorspronkelijk afkomstig zijn uit andere (al dan niet Europese) landen vrij evenwichtig blijft.

Vorming van wie helpen

Bij de eerste kennismaking met de Franciscustafel krijgt ieder die wil komen helpen een uitgebreide rondleiding en toelichting. Vervolgens wordt een taak toegewezen naar gelang ieders talent of eigen keuze. Het kan gaan om de ontvangst aan de deur, een taak binnen de keukenploeg, het opdienen van de maaltijden aan tafel of praatjes houden met de gasten.

Tijdens het verloop van de Franciscustafel is er steeds een verantwoordelijke die ter plekke ondersteunt en raad geeft. Zo kunnen inzichten en opgedane kennis van de meest ervaren mensen doorgegeven worden, tot verrijking van iedereen.

Steeds worden de persoonlijke vriendschap en het respect voor elke gast benadrukt. De mensen die helpen

in de bediening worden aangemoedigd zelf gesprekken met de gasten te beginnen, vriendschap op te bouwen en te onderhouden waar mogelijk.

Ook wie eenmalig komt helpen bij de Franciscustafel krijgt een uitgebreide instructie. Vanaf het begin hebben mensen zich aangeboden voor een 'sociale stage'. Het gaat meestal om delegaties van parochies, verenigingen en jongeren. Hun inzet bij de Franciscustafel is voor hen een eerste contact met de wereld van de dak- en thuislozen.

Er zijn ook mensen die acties organiseren om geld of spullen in te zamelen voor de daklozen. Velen hebben zich actief ingezet in het zoeken naar kerstcadeaus. Anderen hebben de versiering van de eetzaal op zich genomen, etc.

Ontmoeting en vriendschap op straat

Sinds 2009 gaat het Straatteam van Sant'Egidio in Apeldoorn wekelijks op pad met de bakfiets om de vrienden op straat op te zoeken. Het is een vertrouwd beeld in Apeldoorn; de bakfiets met twee of drie mensen in gele hesjes. De bakfiets is aangekocht met het geld van de Ariënsprijs dat gewonnen is in 2008 met de Fototentoonstelling 'De Ongeziene gezien', een fotowedstrijd en tentoonstelling om armoede in beeld te brengen.

Iedere vrijdagavond, na het gebed van de Gemeenschap, weer of geen weer, brengt een vaste groep vrijwilligers brood, koffie, chocomel en maaltijdsop of fruit (al naar gelang het seizoen) en in de winter sjaals, handschoenen en mutsen, naar de mensen van Omnizorg en anderen die overnachten in de straten van Apeldoorn. Er wordt naar hen uitgekeken.

Belangrijk is de vriendschap en de trouw waarmee zij komen en het luisterend oor dat geboden wordt. In de loop der jaren hebben de contacten geleid tot mooie wederzijdse ontmoetingen en langdurige vriendschappen.

Het is voor de daklozen een houvast dat de vrijwilligers op vaste dagen op straat aanwezig zijn. Voor een deel bestaat deze groep daklozen uit mannen en vrouwen die ook aan de Franciscustafel aanschuiven. Wie nieuw is wordt uitgenodigd voor de Franciscustafel. Vaak gaat het om mensen die al geruime tijd in Nederland leven zonder een dak boven hun hoofd. Sommigen huren wel een studio of kamertje, maar vaak raken ze niet gewend aan een leven tussen vier muren. Hun vrienden zijn vaak nog wel dakloos en met hen brengen ze veelal de dag door.

De waarde van het contact op straat

De ontmoetingen op straat zijn een manier om mensen te bereiken die niet in beeld zijn bij de reguliere hulpverlening. De vrijwilligers die hen op straat opzoeken, merken dat het lang kan duren voordat een vertrouwensrelatie ontstaat met deze mensen. Door altijd vriendelijk en geduldig te zijn en door hen te blijven aanspreken, lukt het soms om een stap richting de hulpverlening te zetten.

De mensen van de Gemeenschap werken met veel geduld en volharding om deze mensen te leren kennen of te ontdekken. De personen die zij op deze manier bereiken hebben het vaak moeilijk om zich te handhaven in gewone sociale situaties, zoeken de eenzaamheid op en blijven buiten de reguliere zorgverlening. Door contact te blijven zoeken, blijven degenen die hen opzoeken telkens de realiteit binnenbrengen in de wereld van deze mensen.

Zwerfjongeren

Een belangrijke groep vrienden op straat vormen in Apeldoorn de zwerfjongeren. Zij zijn in het straatbeeld onzichtbaar, omdat zij veelal zwerven tussen het logeerbed van de een en de slaapbank van de ander. Voor hen wordt regelmatig een maaltijd georganiseerd, waarbij de jongeren zelf koken en gezamenlijk deze maaltijd gebruiken in de huiselijke sfeer van inloophuis De Herberg.

Met Kerst wordt er elk jaar een Pizzaparty gehouden voor de jongeren zonder vaste woon- en verblijfplaats. Het laatste jaar in en rond de Kledingbank aan de Oude Beekbergerweg. Hierdoor konden 50 jongeren op deze locatie ook kleding uitzoeken. Met een dankbaar gevoel kon het team van de Kledingbank de jongeren van 'nieuwe' kleding voorzien. Naast de kleding hebben de jongeren genoten van de pizza's die Viva La Pizza weer gratis heeft gebakken in de hout gestookte pizzaovens. Het was een gezellige ontspannen avond met muziek tussen de kerstbomen en vuurkorven. Na deze pizzaparty kregen 80 jongeren die in traject zijn bij Youngster jeugdzorg allemaal een kerstpakket, beschikbaar gesteld door verschillende bedrijven uit Apeldoorn.

De Franciscustafel is een vast onderdeel geworden van de werken van de parochie, waarbij de ruimte beschikbaar wordt gesteld om gasten te ontvangen en maaltijden te bereiden. Waar de diaken zich voor de helft van zijn tijd mag inzetten voor de werken voor de armen en kwetsbare mensen van de stad. Waar vrijwilligers van de parochie zich aansluiten bij de activiteiten om zo hun geloof handen en voeten te geven in de samenleving. Door deze activiteiten worden parochianen zich meer bewust van de nood die er is. Er worden collectes gehouden voor de Franciscustafel en het Straatteam en regelmatig in het parochieblad geschreven over de werken voor de mensen aan de rand van de samenleving. Wij hopen zo nog jaren te kunnen groeien in de vriendschap voor de armen en zo te kunnen blijven doen zoals Jezus ons heeft voorgedaan.

*Drs. Ronald Dashorst is diaken in de Emmaüsparochie te Apeldoorn
r.dashorst@rkapeldoorn.nl / www.emmaus-apeldoorn.nl /
www.santegidio.nl/apeldoorn
Facebook: Sant'Egidio Apeldoorn*

INTERVIEW MET JONATAN BARTLING

De Tafel van Hoop is een project van Stek Den Haag, naar een idee van Derk Stegeman. Alie Leeftang legde de fundamenten en Jonatan Bartling ontwikkelde de Tafel in zijn huidige vorm. Op de website begint De Tafel van Hoop met een hartelijke uitnodiging: “Welkom bij de Tafel van Hoop: een feestelijk maaltijd-programma waarin het leven van alledag samenkomt met oude verhalen en rituelen. Nieuwe, creatieve vormen van ontmoeting en verdieping. Ga aan tafel.” Dit maakt nieuwsgierig. Lydia Roosendaal reist af naar Zaandam om Jonatan te interviewen.

Wat is de Tafel van Hoop?

“De Tafel van Hoop is een nieuw ritueel rondom eten, breken en delen. Geïnspireerd door het avondmaal en de Eucharistie is de Tafel een plek van openhartige ontmoeting; waar gasten delen wat hen bezighoudt en kunnen ontdekken wat hen verbindt.

Samen dompel je je onder in oude verhalen, luister je naar live muziek en doe je een ritueel of een oefening. Met behulp van gespreksvragen ontdek je de verbinding met je eigen leven. Elke tafel heeft een eigen verhaallijn en dus een eigen sfeer en thematiek. Zwerf door de woestijn op zoek naar het beloofde land of laat je je verleiden door zoete beloften. Deel brood dat uit de hemel valt of mediteer op zalige chocolademousse. Of maak je eigen reis...”

Terug naar de tekentafel – Hoe is de Tafel van Hoop ontstaan?

Het idee van de Tafel van Hoop begon met een vraag: ‘hoe betekenisvol is het avondmaal en de Eucharistie?’

Drie nieuwe vragen kwamen op:

1. Bij het avondmaal of de Eucharistie gaat het over breken en delen. Wat breek en deel je dan? Is breken niet eerst nodig om te kunnen delen? Wat valt er vandaag de dag nog meer van het leven te breken en te delen?
2. Avondmaal of Eucharistie is een binnenkerkelijk ritueel. Gaat dit delen ook over de kerkmuren heen in het dagelijks leven door? Immers, de gemeenschap is groter dan de kerkgemeenschap en ook buiten de kerk is breken en delen nodig.
3. Het karakter van het avondmaal en de Eucharistie is nogal plechtig-cerebraal, terwijl de Joodse Pesach-maaltijd een feestelijke maaltijd is, waar zintuigen geprikkeld worden, waar kinderen speels vragen stellen en de oude verhalen verteld worden. Zou de Tafel van Hoop iets meer van een beleving kunnen krijgen door een speels en feestelijk karakter en zintuigen te prikkelen?

Inspirerend was het beeld van de Franse kunstenaar JR die een lange picknicktafel bouwde die de grens tussen de Mexico en Amerika passeert. De ene helft van de tafel staat in het Mexicaanse plaatsje Tecate en de andere helft in de Amerikaanse staat Californië. Mensen delen hetzelfde eten, hetzelfde water, genieten van dezelfde muziek (aan elke kant stond een helft van de band²).

Het laat zien dat buiten de kerk een vrije experimenteerruimte benut kan worden. Er zijn minder kerkelijke regels en de gemeenschap buiten de kerk wordt in het breken en delen betrokken.

Gast aan tafel – Welke gasten ontvang je aan tafel?

Voor wie is de tafel bedoeld?

Doel van de tafel is dat er een openhartige ontmoeting plaatsvindt. Niet alleen in de eigen gemeenschap of organisatie, maar juist ook met nieuwe doelgroepen. In het bijzonder is de Tafel geschikt voor:

- De gemeente die zoekt naar eigen inspiratie of naar verbinding met een nieuwe doelgroep.
- De D: De pioniersplek die experimenteert met nieuwe activiteiten en handvatten kan gebruiken.
- De bestaande: De bestaande eet-groep die zo nu en dan de diepte in wil, maar niet goed weet hoe.
- De (diaconale) De (diaconale) ontmoetingsplek die op een open manier christelijke inspiratie wil delen.

De maaltijd verbindt mensen: scholieren en zwerfjongeren, mensen in kerk en buurt(huis), 20-ers en 30-ers, gelovig, niet-gelovig en anders-gelovig, enz. De Tafel van Hoop biedt aan oneindig veel mensen een plaats aan tafel. Het gaat om de ontmoeting, om mensen, om jou en mij. In de praktijk van Zinnig Noord in Amsterdam-Noord³, komt een vaste kern tafelgenoten samen, maar telkens sluiten zich weer nieuwe mensen aan.

“Ook al ben ik niet gelovig, ik heb wel vragen.

Ik zoek diepgang.⁴”

Jonatan omschrijft de Tafel van Hoop met de kernwoorden

open – feestelijk – hoopvol – diepgang.

Eettafel en Tafelgemeenschap - Zou je de Tafel van Hoop de tafelgemeenschap van de Heer kunnen noemen?

Jonatan noemt drie wezenskenmerken van de Tafel van Hoop:

1. In verbondenheid breken en delen als wezen van de kerk

De Tafels worden niet georganiseerd als een leuk programma met eten. Het gaat bij de tafels om delen van het wezen van kerk-zijn: breken en delen, iets van jezelf durven laten zien, kwetsbaar zijn, openhartig spreken. Daarin breek je jezelf of – soms eerder nog – word je gebroken. Mensen transformeren door crisis in het eigen leven. Pas dan kun je delen, anderen inspireren, elkaar helpen.

Tafelgenoten herkennen elkaar daarin en raken op elkaar betrokken. “Mensen durven hier kwetsbaar te zijn, daardoor krijg je diepgang in de gesprekken⁵”.

2. Verbinding met de traditie

De thema's van de tafels ontleen we aan Bijbelse verhalen van hoop. Daar gaat vaak eerst wanhoop aan vooraf. Hoop en wanhoop horen bij elkaar. Wat zegt zo'n Bijbelverhaal ook als je niet christelijk bent? Het is nooit een moralistisch meetlatje of een sprookje van vroeger. De letterlijkheid van de tekst voorbij, komen we bij de kern (metaforisch begrijpen), daar, waar het verhaal over jouw leven gaat. Bijbelse verhalen helpen enorm als het gaat over struggen, falen en shinen. Andere verhalen gebruiken we als spiegel om juist het tegenover te verwoorden of we zetten verhalen uit verschillende tradities naast elkaar. Een inclusieve benadering: waar gaat geloven over? Geloven kan je bevrijden en transformeren als mens. Wat kan geloven bewerkstelligen? Waar gaat dit verhaal over jouw leven? Je leven toetsen aan (bijbel) verhalen en (bijbel)verhalen toetsen aan het leven.

3. Beleving als verbinding met je eigen leven

In de vormgeving willen we de mogelijkheid creëren dat mensen geraakt kunnen worden, met beleving, rituelen of performance. “Ben je op zoek naar nieuwe, creatieve vormen van ontmoeting en verdieping – en hou je van samen eten?” vraagt als organiserend team om creatief denken. We zijn bij Zinnig Noord gezegend met een spiritueel en creatief netwerk, waarin mensen denken in verbeelding en gebruik maken van kunst, muziek,

filmfragmenten, teksten (of zelf schrijven) en drama. Het organiserend team maakt daar gebruik van bij de ontwikkeling van het programma dat een vast stramien volgt. We werken via een lijn: voor het voorgerecht is de verkenning van het thema, voor het hoofdgerecht wordt het thema verdiept en uitgewerkt en voor het nagerecht volgt de eigen beleving van het thema. In die zin is er sprake van een liturgisch spel.

Er ontstaat een gemeenschap van diepe menselijke verbondenheid. Het gevoel van bij elkaar te horen. Dat mensen zich in elkaar herkennen is af te lezen aan de schittering in de ogen of soms een glinsterende traan.

Jezus zou graag aangeschoven zijn: Hij hield zich op met een bont gezelschap, was authentiek en oprecht, hield van maaltijden met goed eten, was speels en niet te heilig en niet te vergeten: hij bracht mensen aan het licht, zette hen in het licht.

Proeftafels

De Tafel van Hoop is eerst als pilot uitgeprobeerd in Den Haag (via STEK) en Amsterdam (Zinnig Noord). Wat zijn jouw ervaringen, wat liep anders dan gedacht, wat liep verrassend goed, welke factoren speelden daarin een rol?

Gesprekken die gaan over de essentie van leven, die de kern raken en waarin we elkaar verder kunnen helpen, zijn niet vanzelfsprekend. Je hebt het verloop ervan ook niet in de hand. Het ontstaat en ontlokt mensen een uitspraak als “wat een mooie menselijke avond¹”. Wat we onderweg wel uitgevonden hebben is hoe we de voorwaarden zo kunnen scheppen, dat een gesprek-dat-raakt kan plaatsvinden: geen tafelschikking, niet rouleren van zitplaats (anders vindt er telkens weer een kennismakingsgesprek plaats en kan het eerder een oppervlakkig gesprek worden), geen lange tafels (beperkt zich tot gesprekken in tweetallen). Ook de aankleding van de ruimte staat in het teken van de hoop – wijn en bloemen staan altijd op tafel. We werken met twee ruimten: een eetruimte en een vier-belevingsruimte.

Wat zijn de succesfactoren die de Tafel van Hoop tot een goede ervaring maken?

We gaan het ongemakkelijke niet uit de weg. Ongemak

biedt ook kansen. Goede randvoorwaarden zorgen ervoor dat mensen zich veilig voelen en openhartig durven te spreken. Wat helpt is dat je zelf het goede voorbeeld geeft. In alle openheid laat je je eigen kwetsbaarheid zien. Je bent dus zelf als ‘geestelijk leider’ betrokken in het proces. Verder doen we of het normaal is of normaal zou moeten zijn dat we met elkaar in gesprek raken over thema’s als verzoening, schuld en vergeving.

Opklaptafel – Wat is je droom voor de Tafel van Hoop?

Waar zou je (in je stoutste dromen) de Tafel van Hoop willen uitklappen en neerzetten?

Overal kan iets van gemeenschap ontstaan. Er kan altijd iets gebeuren. Overal waar mensen elkaar willen ontmoeten kan de Tafel van Hoop uitgekapt worden. Binnen in zaaltjes, maar ook op het strand. Mijn droom is daarom dat de tafels zich vermenigvuldigen. Op de website www.tafelvanhoop.nl staan kant-en-klare programma's. Ook is een doe-het-zelf-handleiding beschikbaar aan de hand waarvan je een eigen Tafel van Hoop kunt creëren.

Jonatan Bartling werkt bij Zinnig Noord, een open community voor zingeving én pioniersplek van de Protestantse Kerk Amsterdam (Ark en Bethel). Zinnig Noord richt op het ontwikkelen en beoefenen van moderne zingeving, geïnspireerd door theologie en filosofie, kunst en spiritualiteit. Zo proberen zij ook nieuwe vormen van kerk-zijn te vinden, die aansluiten bij de hedendaagse, seculiere samenleving.

¹Citaten: Indien niet anders is aangegeven, zijn de geciteerde teksten zijn overgenomen van de website www.tafelvanhoop.nl

²<https://www.ad.nl/buitenland/picknicktafel-verbindt-de-vs-en-mexico~a8c87e8a/>

³www.zinnignoord.nl

⁴Citaat is overgenomen van de website www.zinnignoord.nl

⁵Citaat is overgenomen van de website www.zinnignoord.nl

⁶Citaat is overgenomen van de website www.zinnignoord.nl

EVELIEN REEUWIJK

Inleiding

De betekenis van de maaltijd in onze cultuur is 'hot', schrijven de samenstellers van het boek. 'Dat is te zien aan het grote aantal eetclubs, buurtmaaltijden, tv-kookprogramma's. Ook in de liturgie van de christelijke tradities (in oecumenische betekenis) heeft de maaltijd een belangrijke plaats, de Eucharistie en het avondmaal zijn centrale momenten.

'Geluiden uit het liturgische veld brengen echter aan het licht'

zo schrijven de samenstellers van het boek,' dat deelname aan Eucharistie en avondmaal minder vanzelfsprekend wordt.'

In de inleiding van het boek wordt de vraag gesteld naar het verband tussen de liturgische maaltijd en de seculiere maaltijd. Hebben die iets met elkaar te maken? Hoe verhouden die zich tot elkaar, en hoe worden die beleefd? Wat zegt de Schrift over belangrijke aspecten van de maaltijd?

De belangstelling onder theologen en religiewetenschappers voor de maaltijd is de laatste jaren gegroeid, zo wordt door de samenstellers gezegd.

'Omdat onderlinge uitwisseling hen verder helpt in het begrijpen van religieuze maaltijden die zij onderzoeken – hoe verschillend de aspecten waarop hun projecten gefocust zijn – is in 2016 een netwerk van 'maaltijdonderzoekers' opgezet'.

De bijdragen in dit boek gaan terug op de presentaties die de onderzoekers in regelmatige bijeenkomsten hebben gegeven. De groep, the research collaboration group van de Nederlandse Onderzoekschool voor Theologie en religieuze wetenschap (NOSTER) draagt de naam Meals in search of meaning. Interdisciplinary approaches to the Lord's supper and the eucharist in

Christian communities in The Netherlands en wordt ondersteund door het Instituut voor Rituele en Liturgische Studies (IRILIS; gevestigd aan de Protestantse Theologische universiteit in Amsterdam).

Het boek is opgedeeld in drie delen met elk een eigen thematiek. In het eerste deel van het boek wordt de manier waarop maaltijden in de bredere maatschappij functioneren belicht en wordt onderzocht hoe dit in relatie staat tot religieuze maaltijden. In het tweede deel van het boek worden empirische onderzoeken besproken die gaan over de wijze waarop mensen de liturgische maaltijd meemaken en vieren. Aan het woord komen jongeren vanuit de protestantse traditie en we lezen een bijdrage over de Vlaamse beleving van de Eucharistie. Het derde deel van het boek focust zich op de betekenis van de maaltijd in sociaal en liturgisch opzicht. Wie wordt uitgenodigd, wat zegt dat over de positie van de personen? Wat is de betekenis van de maaltijd en het 'uitnodigingsbeleid' daarin?

Inhoud van de bijdragen

De bundel bestaat uit een aantal zeer diverse bijdragen betreffende de maaltijd. Voor de lezer is het niet altijd even makkelijk om de samenhang en de onderlinge verbondenheid tussen de bijdragen te zien. In het eerste deel van het boek draait het met name over de vraag hoe maaltijden worden beleefd door de deelnemers zelf. Hoe is dat als het gaat om een liturgische maaltijd, en hoe is dat als de maaltijd plaatsvindt in een seculiere gemeenschap zoals een roeivereniging? De bijdragen geven inzicht in de belevingswereld van deelnemers aan de maaltijd en brengen de vraag naar de uniciteit van de beleving van maaltijden in liturgische perspectief naar voren. Wat maakt een liturgische maaltijd uniek ten opzichte van een seculiere maaltijd en wat is dan de betekenis daarvan voor de theologie? Een bijzondere bijdrage betreft de betekenis van het Lichaam van Christus aan tafel van Peter-Ben Smit. De bijdrage spitst

zich toe op de lezing van I Korintiërs 11,17-34, gelezen vanuit het perspectief van de filosoof en genderwetenschapper Judith Butler. Zij vraagt nadrukkelijk om meer aandacht te hebben voor de meerwaarde van lichamelijke omdat 'ruimte altijd politiek, sociaal en daarmee lichamen (er is geen contact tussen mensen zonder lichamen) wordt vormgegeven.'

In het tweede deel wordt een meetinstrument aangereikt waarmee inzicht kan worden verworven over het effect van een rituele maaltijd op de sociale verbondenheid binnen de samenleving en de betekenis die mensen geven aan de rituele maaltijden. Het meetinstrument is relevant voor zowel wetenschappelijk onderzoek als geschikt voor de (beroeps)praktijk. Vervolgens komen de empirische bevindingen aan bod van jongeren en mensen die deelnemen aan de maaltijd in verschillende protestantse kerken, alsook de (persoonlijke?) reflectie op de eucharistische praktijk in Vlaanderen.

Het derde deel komt de sociale betekenis van de maaltijd aan de orde. Wie wordt genodigd en waarom? En wat is de betekenis van de maaltijd als gebeurtenis binnen de context van een gemeenschap, sociaal en liturgisch? Een bijzondere bijdrage daarin is de betekenis van de maaltijd in sociaal opzicht in de Grieks-Romeinse wereld. En hoe we, vanuit die kennis, de beschrijving van de maaltijden waarbij Jezus deelnemer is in het Lucas-evangelie kunnen verstaan en lezen. Hoe de maaltijden beschreven zijn om een ideaal aan de hoorders en lezers voor te schotelen.

'De maaltijdbeschrijvingen gaan niet alleen over het doorbreken van sociale grenzen (transgressie), maar vragen om een verandering van personen (transformatie)', schrijft Jonathan Pater.

Relevantie voor kerkelijk opbouwwerk

Iedere bijdrage in het boek is zeker de moeite van het lezen waard. Vanuit wetenschappelijke kennis en methodes wordt gekeken naar de betekenis en beleving van de liturgische en sociale maaltijd.

Mijn vraag is wel: moet de lezer de samenstelling en de keuzes in het boek van de verschillende aspecten van de maaltijd lezen vanuit de achterliggende vraag hoe we, als er steeds minder mensen deelnemen aan de maaltijd in liturgisch opzicht (zoals in de inleiding gesteld), wellicht iets kunnen leren van de positieve wijze waarop mensen de maaltijd in andere context ervaren? Hoe kunnen we in kerkelijk opzicht mensen aanspreken en aansporen om deel te nemen aan de maaltijd van de Heer?

De maaltijd in kerkelijk opzicht is onderdeel van de liturgie. Deze staat nooit op zichzelf, zoals dat wel het geval is bij een maaltijd in een seculiere sociale omgeving. De vorm en de manier van vieren of deelnemen staat min of meer traditioneel vast. In en door die Traditie krijgt het ook de betekenis die de onderzoekers daarin ook bevestigen. Het is een rituele handeling met een religieuze betekenis die de relatie tussen God en de gelovige individueel alsook gezamenlijk bevestigt en aanspoort. Hoe mensen die beleven, is afhankelijk van heel veel factoren die deels ook in het meetinstrument dat in het boek wordt aangereikt, worden beschreven. Factoren die ook gedeeltelijk naar voren komen in de antwoorden van de mensen die deelnemen aan het avondmaal. Daarin speelt het geloof en het godsbeeld van die persoon een (grote) rol. In de Rooms-Katholieke kerk ligt het vieren van de Eucharistie nog anders. Het brood dat gedeeld wordt, is de werkelijke presentie van het Lichaam van Christus. In het gedeelde brood is God nabij, Christus aanwezig. Of het relevant is om deze Goddelijke presentie te vergelijken met maaltijden in een seculiere omgeving, weet ik niet.

M. Klomp, P.B. Smit, I. Speckmann (red.), 'Rond de tafel, maaltijd vieren in liturgische contexten', Berne media, 2018.

ALS GOD RENOVEERT EN REBUILT LATEN PAROCHIES ZIEN DAT HET ANDERS KAN

TIM SCHILLING

*Een jaar geleden vroeg een collega over de belangstelling van het Centrum voor Parochiespiritualiteit (CPS) voor de boeken *Rebuilt* en *Divine Renovation* (*Als God renoveert*). Waarom wilden wij dat deze boeken vertaald en gebruikt zouden worden in Nederland? Wat was er nieuw aan, en waarom zouden deze methodes betere aansluiting vinden in de Nederlandse parochies dan andere methodes uit het buitenland die al eerder verschenen waren, zoals *Renew* en *Opnieuw beginnen*?*

Cultuurverandering

Goeie vragen. In antwoord daarop haastte ik me te zeggen dat wij niet het idee hebben dat er één benadering is die dé oplossing biedt voor parochies. Deze boeken zien we niet als vervangers voor wat al gebruikt wordt, maar als welkome aanvullingen van het bestaande aanbod voor parochies. Bovendien gaat het in deze boeken niet zozeer om bepaalde methodes, maar om *cultuurverandering* binnen de parochie: beide zijn praktijkverhalen van hoe twee parochies de weg zijn gegaan van een onderhoudspastoraal naar een missionaire gemeenschap. Weliswaar lees je in de boeken specifieke aanbevelingen voor parochievernieuwing, maar de grootste verdienste van de boeken, naar mijn idee, is het proces van bezinning dat ze bevorderen én dat ze hoop geven dat het anders kan!

Gebrek aan visie

Het zijn prikkelende verhalen over vastgeroeste parochies die op zoek gaan naar nieuwe vitaliteit. In zowel de Canadese Sint Benedictusparochie (*Als God renoveert*) als in de Amerikaanse Geboortekerk (*Rebuilt*) heerst een zeker defaitisme dat ook herkenbaar zal zijn voor menige Nederlandse parochie of gemeente. De beide Noord-Amerikaanse gemeenschappen zijn aan het uitsterven. Door gebrek aan visie is onderhoud hun bestaansreden geworden. Men doet daar zoals men altijd gedaan heeft, zonder de verwachting dat het veel op zal leveren. Door de jaren heen hebben ze een beroep gedaan op dezelfde kleine groep vrijwilligers, die vaak over hun territorium waken en veranderingen in de weg staan. De pastoor en pastorale beroepskrachten werken hard om het tij te keren, maar hoe meer ze zich daarvoor inzetten, des te meer wordt er van ze verwacht. Van evangelisatie is geen sprake, want waarom zou je mensen uitnodigen als er in jouw kerk zo weinig inspiratie te vinden is? De parochies lijken hun identiteit en missie te zijn vergeten. De vraag blijft: hoe verder, en is er een toekomst voor zo'n parochie weggelegd?

Leerlingen maken

Maar deprimerende verhalen zijn dit geenszins. Noch zijn het – wees gerust! – onrealistische succesverhalen. In plaats daarvan zijn het boeiende verhalen van gemeenschappen die in de eigen ziel hebben durven kijken. Ze vragen zich af “Waarom zijn we überhaupt parochie?” en “Wat kunnen we werkelijk betekenen voor onze omgeving?” Dan begint het door te dringen bij de leiders van de parochie. Dat ze lang actief bezig zijn geweest zonder oog te hebben voor Gods presentie en Zijn wil voor de parochie. De kernopdracht voor gelovigen –

leerling worden van Jezus, en leerlingen maken (naar Mt. 28, 19-20) – is gebagatelliseerd. De parochie heeft zich tevreden gesteld met een “God” op afstand die niet stoort. In bepaalde zin is dit gemakkelijker, want waar mensen geen beroep doen op God, ontlopen ze ook het risico dat God iets van hen zal vragen! Maar dit betekent ook dat men in geloof niet groeit, want dat gebeurt alleen in een levende relatie met God.

Parochie zijn vanuit Christus én werken aan waarden voor een cultuurverandering

Ziehier de grote (her)ontdekking van de Canadese en Amerikaanse parochie: dat alleen God de parochie vruchtbaar kan maken. “Alleen wie met Mij verbonden blijft... draagt rijkelijk vrucht,” zegt Jezus (Joh. 15,5). Daarom moet er weer voor gezorgd worden dat alles wat de parochie doet vanuit die Relatie gebeurt. Na het doordringen van dit besef, maken de parochies van *Als God renoveert* en *Rebuilt* tegelijkertijd een grondige analyse van hun huidige pastorale praktijk. Dit resulteert in een aantal waarden voor cultuurverandering in de parochie, die in de beide boeken grotendeels overeenkomen. Denk aan opbouwende muziek, gastvrijheid, inspirerende preken, het inzetten van mensen op basis van hun talenten en het vormen van kleine groepen. Ze maken keuzes om prioriteit te geven aan het weekend en het vormen van parochianen tot missionaire leerlingen van Christus. Cruciaal is dat dit geen “one-man-show” is, maar dat de pastoor leiding geeft aan de parochie vanuit een team, dat hem ondersteunt en aanvult. Daarbij zijn de auteurs ook eerlijk over gemaakte fouten en over vragen die ze hebben. Je herkent dingen van je eigen parochie (en leven), en je begint je af te vragen “Wat kunnen we van hier meenemen?” en “Zou dit ook in mijn parochie mogelijk zijn?”

Verschil tussen beide boeken

Elk boek legt zijn eigen accenten. *Rebuilt* is directer en praktischer, het leest iets meer als actieplan. *Als God renoveert* is theologisch beter onderbouwd, maar daardoor taaier als leesvoer. Lezers van de exhortaties van paus Franciscus zullen zijn waarschuwingen voor *pelagianisme* (“Hoefst niet, God, we lossen het zelf maar op!”) en *klerikalisme* (“De pastoor zal ervoor zorgen” of wel “Zo gelovig ben ik niet!”) hierin zien terugkomen. Waardevol in *Als God renoveert* is tevens het zesde hoofd-

stuk, waar de principes van het boek worden toegepast op de sacramentencatechese.

Eerste ervaringen met de boeken in Nederland

Op dit moment maken tientallen parochies in Nederland voor het eerst kennis met deze twee boeken. Alleen de Lucasparochie te Den Bosch heeft al langer ervaring opgedaan met een van de boeken, in dit geval *Rebuilt* (zie het artikel van Maarten Jansen op pagina 4). Op eigen initiatief waren ze al begonnen met een vertaling uit het Engels, en hun werk heeft direct bijgedragen aan de officiële Nederlandse vertaling. Ondertussen zijn de beide boeken vertaald en uitgegeven (allebei nu al in de tweede druk!), en heeft het CPS leeswijzers gemaakt ter ondersteuning van gebruik van de boeken. Zodanig zijn ze beschikbaar voor alle parochies. Wat merken we van de belangstelling voor de boeken toe nu toe?

Wat mij opvalt is dat de eerste parochies die belangstelling tonen, voornamelijk parochies zijn waar al iets aan geloofsvorming en/of evangelisatie wordt gedaan. Blijkbaar is het gemakkelijker om te bewegen als je al in beweging bent.

Misschien reageren deze parochies ook als eerste omdat ze al deels bekend zijn met de methodiek en de taal van de boeken – met aandacht voor begrippen als ‘leerling zijn,’ ‘persoonlijke relatie met Jezus,’ ‘evangelisatie,’ ‘Alpha cursus’ enzovoort. Maar we zien ook belangstelling vanuit parochies waar het minder goed loopt. Uit gesprekken merk ik dat sommige parochies zich aangesproken voelen, omdat ze het idee hebben dat ze op een plateau zitten. Ze willen *doorgroeien* als gemeenschap, en zien in de boeken een hulpmiddel voor een mogelijke doorbraak. Verder zien we ook belangstelling vanuit parochies waar het *echt* tot stilstand is gekomen, bijvoorbeeld na een fusieproces. Hier tast men eerder in het donker, zoekend naar de weg naar een betere toekomst. Het pastorale team weet dat er *iets* moet veranderen, maar weet niet wat. Ze zijn op zoek naar perspectief en ideeën. Vanuit die verschillende situaties zijn veel mensen gekomen naar studiedagen in verband met de boeken – in Utrecht in 2017 en 2018, en in Den Bosch in 2018. Op dit moment nemen veertig pastorale beroepskrachten deel aan vier studiemiddagen in Utrecht, aangeboden door het CPS samen LUCE

(verbonden aan de Tilburg School of Catholic Theology). Vanwege de grote belangstelling zal deze vorming ook weer aangeboden worden in het najaar. Dit alles zet hopelijk het proces van cultuurverandering in de parochie (verder) in werking.

Berichten uit Utrecht en Lisse

Om een beter beeld te krijgen van het gebruik van de boeken tot nu toe, heb ik enkele pastoors gemaaild over hun belangstelling voor de boeken en het gebruik ervan tot nu toe. Twee van hen, Rochus Franken (H. Willibrordusparochie te Lisse) en br. Ignatius Maria van de Broeders van Sint Jan (Gerardus Majellaparochie te Utrecht), hebben gereageerd. Hier volgt een korte samenvatting van hun reacties.

Mobilisatie van leken gelovigen

In Utrecht lezen ze de beide boeken. Er is volgens br. Ignatius Maria behoefte aan cultuurverandering binnen de parochie, en met name het punt dat leken gelovigen – en niet alleen de Broeders van Sint Jan – verantwoordelijkheid dragen voor de vruchtbaarheid van de parochie. De pastoor voelt de urgentie wat dit betreft, maar denkt dat menig parochiaan het niet zo sterk aanvoelt als hij, want die denkt dat “er toch best veel jonge gezinnen bij ons zijn” etc. Zijn verlangen is dat alle parochianen zichzelf meer als leerlingen gaan zien, en dat ze zich meer inzetten voor de missie van de Kerk. Wat hem aanspreekt in de boeken, is dat cultuurverandering niet gepaard gaat met verlies van de katholieke identiteit. De boeken verwijzen naar ongebruikte of ondergewaardeerde mogelijkheden binnen de bestaande structuur en leer van de katholieke Kerk. Om de gewenste cultuurverandering tot stand te brengen, zet de Gerardus Majellaparochie in op huiskringen (bid-en-gespreksgroepen, kleine christelijke gemeenschappen). De parochie zal ook meer aandacht besteden aan gastvrijheid bij de zondagsviering. De pastoor is tevreden met de inzichten en praktische punten die hij door de boeken opgedaan heeft. Hij wil in zijn pastorale aanpak uitgaan van de mensen en middelen die de parochie al heeft, en de boeken erbij inzetten als inspiratiebron.

De “core business” van de parochie

In Lisse leest men als parochie *Als God renoveert*. Aan de hand van de leeswijzer wordt het boek besproken in drie

locatieraden en in het parochiebestuur. Vorig jaar heeft het pastoraal team een nieuwe visie gepresenteerd. Er kon niet langer sprake zijn van “*business as usual*”. Een culturomslag was nodig, met een focus op de “*core business*” van de parochie. De parochie ziet die *core business* als hoop uitstralen – de hoop die te vinden is in verbondenheid met Jezus.

“We willen als parochie een gemeenschap zijn waarin alle mensen uitgenodigd en geholpen worden over dit geloof als persoonlijke ontmoeting voortdurend te leren, te groeien in dit geloof en het met anderen te delen.”

Concrete doelen zijn:

- Een cultuur creëren waarin het gewoon is niet-kerkelijke vrienden, burens en familie uit te nodigen;
- een cultuur creëren waar naast de Eucharistieviering mensen ook samenkomen in kleine groepen;
- “bewust leerling zijn” instellen als vereiste voor het parochiële vrijwilligerswerk.

Een uitdaging die pastoor Franken ziet is dat mensen graag nieuwe initiatieven willen introduceren zonder oude activiteiten los te laten. Hij merkt dat het boek kernvrijwilligers helpt om de missie/visie van de parochie als realiseerbaar doel te zien. Hij is “zeer enthousiast”. Waardevol vindt hij ook de aandacht voor het klerikalisme en het pelagianisme in het boek. Dat herkent hij vanuit de parochie.

Veel dank aan pastoor Franken en aan br. Ignatius Maria voor hun inbreng. Graag alvast noteren: op 24-25 maart 2020 komt Fr. James Mallon, auteur van *Als God renoveert*, naar Nederland op uitnodiging van Bisdom Breda. Van 7-9 oktober 2019 zal Fr. Mallon spreken op een conferentie in Fulda (Duitsland). Kortom er gebeurt veel. Hopelijk zullen de boeken en het bezoek van Fr. Mallon een flinke impuls geven aan de vitalisering van de parochies van Nederland. Veel inspiratie en zegen aan allen die zich hiervoor inzetten!

Dr. Tim Schilling is stafmedewerker van het Centrum voor Parochiespiritualiteit (CPS) te Nijmegen.

Website: www.parochiespiritualiteit.org

E-mail: timschilling.cps@kloosterbrakkenstein.nl

'REBUILT' IN DE LUCAS OP WEG NAAR DE LUCAS 'REBUILT'!

MAARTEN JANSEN

Wij van de Lucaskerk in 's-Hertogenbosch hebben gezien dat parochievernieuwing mogelijk is. Ook al wisten we niet waar we aan begonnen. En het blijft een proces van lange adem, van vallen en weer opstaan.

De Lucaskerk was onbewust al jaren bezig met wat de schrijvers van 'Rebuilt' benoemden, maar hier stond het nu eindelijk eens overzichtelijk bij elkaar en meer systematisch uitgewerkt. En last but not least trof het mij, dat ze heel eerlijk waren over hun mislukkingen. Het ging met vallen en opstaan. Veel hadden ze nog niet bereikt en vaak zeiden ze tegen elkaar: 'We weten niet hoe we verder moeten.' En dan kwam er weer schot in de zaak. Gelukkig was het niet zo'n kant en klaar Amerikaans succesverhaal, waarin het alleen maar 'amazing' en 'great' is!

Leiderschap

'Rebuilt' kwam precies op het juiste moment. Ik werd in die periode bepaald bij leiderschap in parochies en de manier waarop wij als katholieken dat organiseren. Ik voerde daar gesprekken over met een goede vriend die op een andere plek bezig was met de fusie van parochies en hij vertelde hoe moeizaam dat liep.

De jaarlijkse 'Global Leadership Summit' (GLS) van Willow Creek opende mijn ogen voor het belang van leiderschap. De GLS weet al ruim twintig jaar te inspireren met een interessant programma-aanbod, waar zowel kerkelijke leiders, wetenschappers alsmede CEO's van grote ondernemingen hun verhaal doen. Bij leiderschap heb ik altijd een dubbel gevoel. Ik zie mezelf niet 1, 2, 3 als leider, maar het onderwerp triggert mij, omdat ik het belang en de noodzaak ervan inzie. Van die conferentie is mij bijgebleven, hoe belangrijk het is om visie te hebben, wat goede leiders zijn én om er continu mee bezig te zijn.

Terug naar 'Rebuilt'. Waarom sprak het mij aan? Het boek is zo methodisch opgezet, dat het een soort blauwdruk

biedt voor parochievernieuwing. Ook omdat het met veel humor geschreven is, het nu eens een keer over een katholieke parochie gaat en dus veel herkenning oproept, er veel overeenkomsten zijn, maar natuurlijk ook een aantal verschillen.

Wij als pastores van de Lucas, mijn toenmalige collega pastoor Robert van Aken en ondergetekende, waren toen net bezig met het opstarten van de Lucasgroep. Dit leek een mooi instrument voor de groep om mee aan de slag te gaan. Onder het motto: samen nadenken maar ook samen de schouders zetten onder dit nieuwe project. Praten én doen!

Evangelische kerken

Een van de eerste dingen die mij aansprak in 'Rebuilt' was hun bereidheid van anderen te leren. Het boek is de weerslag van een proces dat is toegepast en geïntegreerd binnen een katholieke parochie. De beide auteurs en pastores, nl. pastoor Michael White en pastoraal werker Tom Corcoran, hebben de kunst afgekeken bij succesvolle kerken – vaak van evangelische huize – die wél bloeiden en zij legden hun oor te luisteren bij het zakenleven.

Nu bijna drie jaar geleden ben ik als pastoraal werker aan

de slag gegaan in de Lucaskerk in 's-Hertogenbosch-Zuid. Voor die tijd heb ik ruim 14 jaar rondgelopen bij de Evangelische Omroep als journalist, werkzaam voor talkshows op radio en tv. Vanuit die EO-achtergrond herkende ik beide lijnen.

Ik realiseerde me dat je dingen beter moet organiseren, mensen moet trainen en vormen, dat je leiderschap kunt ontwikkelen, maar vooral ook dat geloven een werkwoord is. Geloof is niet iets statisch. Geloven is dynamisch, voortdurend in beweging en in ontwikkeling.

Lucaskerk

Wat voor kerk zijn wij? De Lucaskerk in 's-Hertogenbosch-Zuid ligt net buiten het centrum van Den Bosch. De Sint Jan is op loopafstand. Het gebouw is in de stijl van de Bossche school en kan zo'n 500 bezoekers herbergen. Momenteel kerken er iedere zondag rond de 200 parochianen. Zo'n vijftien jaar geleden is de Lucasgemeenschap als het ware opnieuw gestart door een aantal gezinnen met kinderen die een nieuw onderkomen zochten. Haar grote kracht was het wekelijks tijdens de zondagse Eucharistieviering aanbieden van een programma voor kinderen in de leeftijd van 0-12 jaar: de kinderwoorddienst. Dat is de reden dat er al die jaren altijd veel ouders met (jonge) kinderen naar de Lucas zijn blijven komen. Want zeg nu zelf: wat moet je anders als ouder met kinderen?

Ook werd en wordt er elke zondag koffiedronken na de Mis, wat de gemeenschapszin bevordert. Mensen van nieuwe bewegingen vonden hun onderdak in de Lucas. Onder leiding van de vorige plebaan Geertjan van Rossem en een aantal enthousiaste vrijwilligers is Alpha een vaste waarde geworden. Rond de 450 deelnemers hebben vanaf 2004 aan Alpha meegedaan. Een aantal van hen volgde ook een Follow Up cursus.

De afgelopen jaren is er al veel bereikt in de Lucaskerk. Er is een proces in gang gezet, waarbij parochianen van consumenten die wekelijks de zondagse Mis bijwonen, betrokken raken op het wel en wee van hun medeparochianen en daarbuiten. Zo is er gewerkt aan het opbouwen van de interne organisatie (vanuit een Kernteam), het werven van nieuwe vrijwilligers, het aansturen van

(werk)groepen en het enthousiasmeren en inspireren van de gemeenschap. 'Rebuilt' is voor ons een stimulans om dit verder uit te bouwen. We doen dat door:

Famcat

Met name de Famcat (familiecatechese voor het hele gezin) is een belangrijke vrucht van het gezamenlijk optrekken van pastores, kernteam en een 25-tal vrijwilligers. Op de eerste zondag van de maand wordt voor kinderen in de leeftijd van 0-6 jr (Schaapjes-programma), 6-12 jr (KISI-club), communicanten en hun ouders, tieners, jongeren en volwassenen een eigen programma aangeboden. De volwassenen worden ontvangen met koffie en thee, horen een inspirerend verhaal en gaan in deelgroepen uiteen. De kinderen volgen een soortgelijk programma. Een kwartier voor de Mis komen we allemaal samen in een halve kring rond het altaar om tot eer van God in een vrije vorm de Heer te loven en te prijzen.

Welkomstteam

Het opzetten van een welkomstteam hebben we snel ter hand genomen. Ondanks een nog bescheiden clubje mensen is het niet meer weg te denken. Het welkom aan de deur geeft een gezicht aan de gemeenschap. Tegelijkertijd werken we aan een welkome gemeenschap, waarin alle leden zich gastheer en gastvrouw weten, zodat het welkomstteam slechts een verlengstuk is van de warme gemeenschap die we met zijn allen willen vormen. Er wordt hard gewerkt aan een overzichtelijke infohoek zodat we mensen ook van de nodige praktische informatie kunnen voorzien.

Muziekteam

Wat de koren betreft hebben we naast het Lucaskoor en het KISI-koor het muziekteam in het leven geroepen. In de geest van 'Rebuilt' en 'Als God renoveert' streven we naar een volwaardige band, die eigentijdse 'praise & worship' ten gehore kan brengen. Het afgelopen jaar heeft Kees Kraayenoord van de evangelische gemeente Mozaiek0318 een workshop aan alle muzikanten en zangers van de Lucas gegeven. Hier is nog een wereld te winnen. De integratie van liturgie en 'worship' kost tijd. Het Lucaskoor kende al een repertoire van liederen van Emmanuel, Taizé en eigentijdse 'worship'. We zoeken hier nog steeds naar de juiste balans.

Om het belang van muziek te onderstrepen hebben we het afgelopen jaar een nieuwe muziekinstallatie aan-geschaft, die geschikt is om muziek te versterken. Momenteel zijn we bezig met de werving van een techteam dat deze installatie kan bedienen.

Preken

Pastoor Robert van Aken heeft, geïnspireerd door 'Rebuilt', zijn manier van preken onder de loep genomen en aangepast. Een van de belangrijkste aspecten voor de predikant is het 'voeden' van de gelovigen met vast voedsel voor het hart. Dat betekent het preken van het kerygma, de eerste verkondiging. Waarom is Jezus voor ons gestorven? Wat betekent zijn verlossend lijden, sterven en verrijzen voor ons? Erken ik dat ik Jezus nodig heb? Leef ik met Hem? Veelal doorspekte hij zijn preek met anekdotes, persoonlijke verhalen en humor. Preken is een ambacht wat wij als katholieken echt zullen moeten leren. Fr James Mallon zegt: een preek moet niet informatief zijn, maar levens veranderend! Omdat Pastoor Robert van Aken wekelijks voorging, zagen wij al binnen een jaar een toename in het kerkbezoek.

Alpha

Zoals Fr James Mallon van 'Als God renoveert' laat zien, is Alpha het hart van parochievernieuwing. Alpha leert ons om het kerygma opnieuw te verwoorden en voor te leven. Wat geloven we nu eigenlijk en wat is de kern van ons geloof? Bovendien ontmoeten we binnen Alpha allerlei soorten mensen: mensen die op zoek zijn, gelovig en niet-gelovig, jong en oud. En dat alles in een sfeer van ontmoeting, gezelligheid en ongedwongenheid. De avond begint met een maaltijd, daarna volgt er een interessant verhaal en tot slot praat je met elkaar in groepen over

dingen waar je doorgaans met niemand over spreekt. Postmoderne mensen zijn niet zozeer bezig met de vraag: 'Is het waar?' Maar meer met de vraag: 'Werkt het voor mij?' Daarom is het weekend over de Heilige Geest vaak het hoogtepunt van Alpha. Met name het bidden om de vervulling met de Heilige Geest doet iets met mensen. Mensen worden aangeraakt door Gods liefde, het ontroert hen en sommigen ervaren het als een echte ontmoeting met God, met de levende Heer.

Na Alpha vragen veel mensen om een Follow Up. Aangeboden wordt op dit moment: CaFE, een vorm van bijbelstudie of de Prayer Course. Het zelf meedoen aan een nieuwe Alpha kan ook een vorm van Follow Up zijn. Op die manier gaan mensen geleidelijk aan verantwoordelijkheid dragen en wordt Alpha de kweekvijver voor nieuwe leiders in de parochie. Fr James Mallon ziet Alpha daarom als het startpunt van de vernieuwde parochie.

Het proces van parochievernieuwing aan de hand van 'Rebuilt' en 'Als God renoveert' is in volle gang en tegelijkertijd staan we eigenlijk nog aan het begin.

Toekomst

Wat willen we uitbouwen in de Lucas?

Het pastoresteam in 's-Hertogenbosch heeft sinds 1 februari een wisseling van de wacht doorgemaakt. Inmiddels is plebaan Vincent Blom in de plaats gekomen van plebaan Geertjan van Rossem. En kapelaan Herman Schaepman is pastoor Robert van Aken opgevolgd. Een en ander heeft consequenties voor de voortgang. De nieuwe mensen zijn de komende periode bezig met zich in te werken. Het is nog te vroeg om te zeggen hoe het verder zal gaan.

Wat mijn eigen indruk betreft denk ik, dat er de komende jaren een structuur zal moeten worden opgebouwd, waarin beleving, onderricht, vorming en training constanten zijn geworden.

Van belang is:

- Dat Alpha een vaste waarde wordt voor ALLE parochianen. Dat betekent dat Alpha niet de hobby is van een team, maar door allen gezien wordt als het startpunt van de vernieuwing van hun eigen geloofsleven en het bereiken van 'Tim', de niet-kerkelijke die in 'Rebuilt' steeds als voorbeeld gebruikt wordt.
- Dat er ook meer typen Alpha komen (Youth Alpha, Alpha voor ouderen, Parenting Alpha voor ouders met kinderen, Prayer Course).
- Dat er een structuur komt van Follow Up aanbod, die uitmondt in een netwerk van celgroepen, de zogenaamde 'small christian communities'.
- Dat bidden en bijbel lezen verankerd raken in het leven van alle gelovigen. Met name voor katholieken zal de achterstand in het kennen van de bijbel ingelopen moeten worden. Een ruimer aanbod –

zoals de 7-delige bijbelcursus 'Genesis tot Jezus' – is hard nodig.

- Dat er een trainingsaanbod komt voor toekomstige leiders in alle soorten en maten (leiden van een deelgroep, coördinatie van Alpha, hoe bid je met mensen etc.).
- Dat projecten en werkgroepen uitgebouwd en verstevigd dienen te worden: het welkomsteam, het muziketeam, de koren, het kinder-, tiener- en jongerenwerk en pastorale en diaconale taken (ouderenbezoek, eenzamen, zieken, ziekencommunie, vluchtelingen, ondersteunen van gezinnen in moeilijkheden).

Werkend vanuit deze visie en aanpak staat de Lucas model voor andere kerken binnen en buiten de regio. Wij zijn geen ideale gemeenschap, maar willen qua aanpak en benadering wel een weg wijzen.

*Drs. Maarten Jansen is pastoraal werker in de St. Lucaskerk te 's-Hertogenbosch
email: m.jansen.rosmalen@ziggo.nl*

NIET OPNIEUW HET WIEL UITVINDEN

NICO BELO

James Mallon schrijft bijna aan het eind van zijn boek 'Als GOD renoveert' een heel waar woord: 'Als het gaat om vernieuwing in onze kerken, hoeven we niet opnieuw het wiel uit te vinden' (pag. 267).

Mede-redactieleden hebben mij geattendeerd op dit boek. Het wordt een ware hype in de katholieke kerk. Het Centrum voor Parochiespiritualiteit (CPS) in Nijmegen geeft er cursussen en expertmeetings over. Op internet zijn filmpjes te vinden. Er zijn goede ervaringen in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Je begrijpt dat ik als protestant, graag dit boek wil lezen.

James Mallon is een Canadese priester en is op dit moment bisschoppelijk vicaris voor parochievernieuwing en leiderschapsondersteuning voor het Aartsbisdom |Halifax-Yarmouth in Canada en verbonden aan het internationale Divine Renovation-netwerk van parochies.

Vol verwachting ga ik lezen. En na lezing van het boek denk ik: 'O..., is dit alles?' Door protestantse bril bekeken staat er met het oog op kerkopbouw niet zoveel nieuws in. Wel veel waardevolle adviezen, maar wat op de achterflap van het boek staat dat dit 'Wereldwijd hét standaardwerk voor opbouw van geloofsgemeenschappen' is, vind ik toch sterk overtrokken.

Ik realiseer me dat wat in dit boek bepleit wordt in katholieke kring waarschijnlijk nieuw in de oren klinkt en dat dit boek daarin misschien wel uniek is. Maar vervolgens ontdek ik dat wat Mallon in Canada in zijn parochie doet, geleend en geleerd is vanuit de evangelicale gemeenteopbouw (o.a. Rick Warren, Bill Hybels, Holy Trinity Brompton in London). Op zich niks mis mee, maar hierin zitten andere theologische accenten dan gangbaar is in de rooms-katholieke theologie. Hoe Mallon ook aantoont dat in de katholieke theologie

allerlei aanknopingspunten (citaten van Paus Franciscus, uitspraken concilies en encyclieken) voor deze benadering van kerkopbouw aan te wijzen en aanwezig zijn, dan nog loop je het risico van theologische botsingen. Zeker wanneer je de voorgestelde benadering van kerkopbouw klakkeloos gaat kopiëren en invoeren. Denk bijvoorbeeld aan het volgende ecclesiologische spanningsveld: vanuit het katholicisme bezien is de kerk een teken van aanwezigheid, een 'kanaal' om als gelovige deel te krijgen aan het heil. De verbinding tussen God en de gelovige verloopt via de kerk. In de evangelicale theologie heeft elk gelovig mens een eigen relatie met God en faciliteert een (kerk)gemeenschap de ontmoeting met en de beleving van God. Voor geloven heb je niet per se de kerk nodig. Deze theologie heeft een sterk individualistisch accent.

Voor de katholieke Nederlandse context zou ik Mallon kunnen herhalen:

'het wiel hoeft niet opnieuw uitgevonden te worden'.

Alleen al het raadplegen van *Willow Creek Nederland* leert ons dat het concept van Willow Creek Community Church (Chicago) in de Nederlandse context niet helemaal werkt. Zeker waar het gaat om het commitment van gemeenteleden aan de gemeente en het 'verplicht' meedoen in kleine groepen. De West-Europese en Nederlandse cultuur en mentaliteit is toch een andere dan in Amerika en Canada.

Mallon benadert kerkopbouw vanuit de metafoer van het Huis. Dat is sterk gevonden, want gemeente- of kerkopbouw kan vanuit de Griekse grondwoorden ook vertaald worden met 'bouwen aan het Huis'. In zijn inleiding schetst hij met een voorbeeld de identiteitscrisis van de kerk. De ruimten van het kerkgebouw worden doordeweeks aan kaartclubs verhuurd. Daardoor is er geen tot weinig ruimte voor kerkelijke activiteiten. In plaats van een Kaart-huis moet de kerk een Huis van gebed zijn.

Vanuit Mattheus 28:19-20, dat in de protestantse traditie het zendingsbevel wordt genoemd, laat hij zien dat het 'maken tot discipelen' een kern in deze Bijbeltekst is (23). Leerling zijn is een kerngegeven en -opdracht voor

christenen: je levenslang verbinden aan een leerproces van leren van en over Jezus (25). Alles wat er gebeurt in de kerk, zou moeten bijdragen aan het maken van leerlingen. De kerk is niet geroepen om gezellig bij elkaar te blijven klonteren, maar juist om naar de randen van de samenleving te gaan, mensen op te zoeken en hen te maken tot leerlingen (29). Dat veronderstelt wel dat kerkleden wel zelf leerlingen zijn en blijven. Gezien het doopsel zouden ze dat inderdaad moeten zijn. Want het doopsel roept mensen tot missie: het goede nieuws delen, evangeliseren (34). Het getuigenis van ons leven én de verkondiging van het Woord zijn hierin heel wezenlijk.

Mallon is heel moedig wanneer hij beschrijft dat de kerk ook een Huis van pijn is. De kerk is haar identiteit vergeten, ze is ziek. Er is pijn om mensen (familieleden, vrienden) die de kerk verlaten, om sluiting van kerkgebouwen, om verlies van geloofwaardigheid en schaamte over wandaden. Er zijn snelle maatschappelijke veranderingen, maar de parochie en programma's in de parochie bewegen niet mee om de ontstane kloof te overbruggen (61).

In dit Huis zal de rommel - dat wat de missie niet ondersteunt of in de weg staat (69) - opgeruimd moeten worden. Dat is niet het zelfde als restaureren, aan de buitenkant oppoetsen. Kerkleden moeten in een leerproces toegerust worden tot dienstbetoon (92). Dienstbetoon laten we niet over aan de priester, maar parochianen nemen zelf verantwoordelijkheid. De kerk is een hospitaal voor zieken (citaat Paus Franciscus) en geen club van volmaakten. Verlossing is niet dat we voldoen als kerkleden aan de basiseisen van de kerk, maar dat we leren leven van genade (81-82). Geen cultuur van minimalisme, maar toegerust worden om te gaan en mensen tot leerlingen te maken. De priester moet het dienstwerk delegeren, zodat hij toekomt aan preken, sacramenten bedienen en leiding geven aan de parochie (95).

Er is een nieuw fundament van het Huis nodig om de onderhoudscultuur te verlaten. Om de cultuur in de parochie – dat wat we belangrijk vinden – te veranderen, zullen we voorrang moeten geven aan het weekend (110). De Eucharistievieringen zullen van zo'n niveau moeten zijn dat ze een voorproefje zijn van Gods

bruiloftsmaal. Gastvrijheid, opbouwende muziek (vooral schoonheid), preken, het bieden van een betekenisvolle gemeenschap (hierin spelen Mallons ervaringen met Alpha nadrukkelijk mee), heldere verwachtingen van de parochie naar kerkleden en andersom, dienstwerk doen waar je goed in bent (gaven ontdekken en inzetten), kleine gemeenschappen vormen (connect-groepen), de Heilige Geest laten ervaren (komt tot uiting in de vrucht van de Geest) en een uitnodigende kerk worden. Dit hoofdstuk over het 'fundament leggen' (hoofdstuk 5) is inderdaad een fundamenteel hoofdstuk.

De voordeur van het huis zijn de sacramenten (hoofdstuk 6). Mensen willen daarvan – vanwege het ritueel – gebruik maken. Sacramenten zijn echter niet meer los verkrijgbaar. Dat moet omgeven worden door begeleiding, een leerproces én mentorschap.

Het zal duidelijk zijn dat de leider van het Huis een belangrijke rol heeft in de parochie. Een onderhoudskerk heeft een identiteitscrisis én een leiderschaps crisis. In dit hoofdstuk worden – in navolging van Bill Hybels – belangrijke eigenschappen van een leidinggevende (zoals kwetsbaarheid, visie hebben, e.a.) genoemd.

Doordenkend over de inhoud van dit boek wil ik enkele overwegingen delen:

1. Wat in dit boek beschreven wordt ten aanzien van kerkopbouw is in het protestantisme breed bekend. Wordt dit dan daar zo goed toegepast? Lang niet altijd. Dat heeft te maken met theologie-opvattingen (mens-, Gods- en kerkbeelden) en ook met de plek van de Heilige Geest hierin. Op de rol en betekenis van de Geest gaan wegen uit elkaar.
2. Lang is in de protestantse kerken gedacht dat het allemaal wel te organiseren en te 'maken' zou zijn. Nee dus. De secularisatie gaat net zo hard door de protestantse kerken heen. Uiteindelijk red je het niet met ideeën en voorstellen die Mallon in dit boek geeft.
3. Mallon is weg van Alpha. Ik begrijp dat wel. Bij Alpha gebeuren mooie dingen. Maar nu kritisch gevraagd: wat is het langetermijneffect? In protestantse kring is Alpha zijn hoogtepunt voorbij. Ook Alpha heeft de protestantse kerken niet gered. Evaluaties van Alpha laten wel zien dat het heeft bijgedragen aan de

alfabetisering van kerkleden.

4. Wat is dan wel van belang voor kerkopbouw? Niet klakkeloos kopiëren, maar de context van de parochie en de cultuur van de gemeente uiterst serieus nemen. Dat vraagt om een goede analyse (vooral kwalitatief), een oefening in van buitenaf naar binnen-denken, bereidheid om toekomstgericht te werken (visie met een missie), helderheid over het meest springende punt betreffende de identiteit van de kerk.
5. Bezinning op je theologie is van groot belang. Waar sta je als bisdom (en parochie) in het kerkelijke veld? De theologische accenten in relatie tot je context geven kleur aan de identiteit van bisdom en parochie.
6. Bezinning op een agogisch of leerpsychologisch punt. Als het waar is wat Mallon stelt dat in de missie-opdracht het 'maken van leerlingen' een kernopdracht is – hoe maak je mensen dan (blijvend) leergierig? Welke programma's in de kerk schudden de honger wakker (28)? Mallon stipt het mentorschap in de parochie aan. Daar ligt voor mij een uitdaging om goed over door te denken: mentor zijn voor een ander en zelf ook gecoacht worden. In de onderwijsdidactiek komt steeds meer het 'meester-gezel-principe' naar voren: je leert het (beroeps)leven niet uit een boekje en je leert het geestelijke leven niet door je hoofd vol te stampen met Bijbelse waarheden. Hoe wordt het Woord van God een licht op je pad (Psalm 119:105)? Hoe licht het zo op dat dit in de wirwar van het hedendaagse leven echt niet gemist kan worden? Hoe maak je mensen echt hongerig?
7. Tenslotte een misschien wel wat kerkpolitieke vraag: Waarom leren we zo weinig van elkaar: protestanten van katholieken en andersom? Er zitten echt verschillen tussen beide kerken, maar blijkens dit boek ook heel veel overeenkomsten. We hoeven toch niet het wiel opnieuw uit te vinden?

Fr. James Mallon, Als God renoveert, De parochie van onderhoud naar bloei, 2019, Adveniat, Baarn, ISBN 978-94-9209-377-6, 350 pag., € 25,00.

Begin dit jaar verscheen in vertaling 'Als God renoveert. De parochie van onderhoud naar bloei' (Adveniat 2019) van de Canadese priester James Mallon. Het boek trekt flink de aandacht en werd vrijwel direct na het verschijnen al herdrukt. Op de studiemiddag willen we het boek en het denken er achter presenteren en evalueren: in hoeverre en onder welke condities kan het in Nederland bijdragen aan de vitalisering van parochies en gemeenten? Het boek is primair voor parochies geschreven, maar heeft veel inzichten ontleend aan de protestantse wereld van gemeenteopbouw. Dat maakt het ook in oecumenische zin interessante lectuur. Bijdragen zullen er zijn van Maarten Jansen, als pastoraal werker verbonden aan de pastorale eenheid Maria Johannes in Den Bosch en van Sake Stoppels, lector theologie aan de CHE (Ede) en beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk. Maarten Jansen werkt met 'de methode Mallon' en zal zijn praktijkervaringen met ons delen, Sake Stoppels zal meer vanaf de zijlijn reflecteren op het boek. Plaats van handeling is het Dienstencentrum van de PKN in Utrecht.

RECTIFICATIE ARTIKEL LAURA DEVRIES, BULLETIN 99

Note van de redactie: In het vorige bulletin is helaas in het artikel van Laura de Vries een foutje geslopen. De titel van het artikel luidt: God ik wil groei.

De titel van het artikel had moeten zijn:

God wil groei.

TERUG NAAR DE KERN

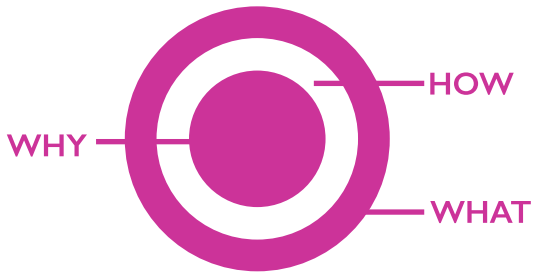
NICO BELO

'Goed dat er zo'n middag is geweest. Eigenlijk is dit de enige plek waar nog een beetje systematisch met elkaar nagedacht wordt over kerkopbouw'. We lopen het Protestants Landelijk Dienstencentrum (PLD) uit. De studiemiddag, georganiseerd door de Dienst Ondersteuning Gemeenten van het PLD en het WKO, is afgelopen. Fijn dat deze samenwerking tot stand gekomen is en dat we elkaar – interkerkelijk – kunnen helpen en bemoedigen in kerkopbouw. Dat is hard nodig.

Op donderdagmiddag 21 maart is er een studiemiddag met als thema 'Terug naar de kern' geweest. Deze titel herinnert aan het onderzoek naar de vernieuwing van de gemeente dat Jan Hendriks 20 jaar geleden heeft gedaan. Volgens Hendriks komt de gemeente tot vernieuwing

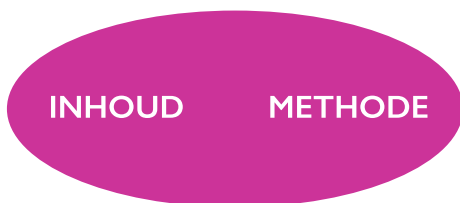
wanneer de parochie zich bezint op de vraag naar de bestaansgrond van de parochie. Wat is die bestaansgrond eigenlijk? Waarom zouden we ons bezig houden met kerkopbouw? Waarom zo druk in de weer bij kleine geloofsgemeenschappen en pioniersplekken?

Die *waarom-vraag* sluit aan bij wat Simon Sinek in zijn Ted Talk in een filmpje laat zien. Sinek heeft het over de *Gouden cirkel*.

In ons werken beginnen we vaak met de buitenste cirkel (*what?*). Inspirerende leiders beginnen echter met de binnenste cirkel: *WHY?* 'Hoe pak je die *WHY-vraag* aan', aldus bestuurslid Bernard Höfte, bij zijn introductie van het thema.

Jelle de Kok, predikant-toeruster in de Protestantse Kerk in Nederland, via het Evangelisch Werkverband, die veel toerusting doet met 'Leven uit de Bron' (destijds ontwikkeld door ds. Marius Noorloos), geeft aan dat het *WHY* alles te maken heeft met ruimte voor de Heilige Geest. Hoe bieden we ruimte? Hoe kunnen we in het proces van de Geest, in dat wat God al lang aan het doen is, ondersteunend zijn? Dat is te symboliseren in een ellips:

Bij '*inhoud*' gaat het dan om de bekende drieslag: hart voor de Heer, hart voor elkaar en hart voor de wereld. Hoe kunnen we investeren in die relaties? Leveren de gesprekken over het verlangen bouwstenen op? Denken we vanuit problemen of vanuit onze verlangens? Volgens Jelle de Kok zijn de bouwstenen er al lang, namelijk in de harten van de mensen. Gemeentebouw is mensen helpen dit verlangen uit te spreken.

Bij '*methode*' gaat het om de bekende trits C-B-A: Communicatie (een harts-ontmoeting) – Bezinning – Activiteiten. Bij de *Communicatie* gaat de Bijbel open en lezen we enkele Bijbelteksten. We vragen ons af: wat doen deze teksten met jou? Waar raakt dit gedeelte bij jou? We beginnen dus bij de hartslaag / gevoelslaag. Na deze

harts-communicatie is dan tijd voor de *Bezinning*. Hier wordt volop een beroep gedaan op het verstand: we bezinnen ons op de bouwstenen die komen vanuit de *Communicatie* (C). Wat betekent dit voor de kerkenraad, de gemeente? Daarna is het tijd voor de *Activiteiten*. Wat levert de bezinning op voor ons doen in de gemeente, wat pakken we aan? Uiteindelijk levert dit een *Bouwstenenplan* op.

Terug naar de kern betekent dus terug naar de bron-teksten (de Bijbel) en naar de kerkenraad, als geestelijk centrum van de gemeente. De wijze van omgaan met elkaar in een kerkenraad werkt door in de gemeente. De rol van de begeleider of adviseur is die van een externe factor. Aan haar of hem wordt toegestaan het gesprek los te krijgen. Gesprekken voer je bij voorkeur in kleine groepen van 3 à 4 personen. De methodiek van C-B-A kan ook gemeentebreed gedaan worden.

Bij het betrekken van de gemeente bij gemeentebouw processen (bijvoorbeeld beleidsontwikkeling) moet je voorkomen dat je resultaten (van een bezinning binnen de kerkenraad bijvoorbeeld) zomaar gaat delen. Het delen wordt dan mee-delen. Bij delen moet het gaan om het delen van een *proces*. Samen (kerkenraad en gemeente) maak je dan keuzen. Een kerkenraad moet wel lef hebben om keuzen voor te stellen.

Vanuit de feedback van de deelnemers van deze middag op deze methodiek noteer ik:

- De rolopvatting van de kerkenraad is van belang: wil men ruimte maken om samen Bijbel te lezen of wil men dit reserveren voor de zondag.
- Investeren in gezonde gespreksvoering met elkaar in de gemeente, kan helpen te voorkomen dat sommige mensen eindeloos hun stokpaardjes kunnen berijden.
- Beleidsontwikkeling, een *Bouwstenenplan* maken, wordt zo wel een langer durend proces. Dat is niet erg, wanneer de gemeente ook leert denken en oefenen in een proces van bezinning.
- Deze methodiek is op elk onderwerp toe te passen en is een variant op Why-How-What → C-B-A.

Na Jelle de Kok is er ruimte voor *Menco van Koningsveld* (diaken van het Aartsbisdom Utrecht). Hij laat ons kennismaken met een kwalitatief

onderzoeksproces om kleine geloofsgemeenschappen te vitaliseren. Kleine geloofsgemeenschappen zijn een onderdeel van een grotere parochie. In deze gemeenschappen ligt de nadruk op rituelen, symbolen (belijdenissen, documenten) en heiligen. Het aangrijpingspunt voor de opbouw is de oorspronkelijke parochie.

In dit opbouwproces wordt gebruik gemaakt van drie grote discours of principes. Hiervoor verwijs ik naar het artikel dat Menco van Koningsveld op pagina 33 naar aanleiding van deze studiemiddag heeft geschreven.

Met behulp van een casus gaan we oefenen.

We ontdekken:

- Bij processen van bezinning en zoeken naar vernieuwing is het goed om aan te sluiten bij wat parochianen kennen, bij hun beleving, daar waar het hart klopt.
- Bij veranderingsprocessen blijft belangrijk: wie wil er veranderen? Van wie moet het?
- Beïnvloedt een onderzoeksmethodiek ook dat wat je aan resultaten krijgt? Het is belangrijk om in een parochie meerzijdig te kijken en te onderzoeken.
- Het goed in kaart brengen van de problematiek is heel belangrijk.
- Een kwalitatief onderzoek leert anders kijken, ook na onderzoek, dan na verzameling van cijfers.
- Een gesprek voeren over 'zijn we dit echt? zijn we zo?' is helpend om te komen tot een bereidheid om te veranderen.

Aan het eind van de middag haalden we het net op. Wat hebben we met elkaar naar aanleiding van beide methoden ontdekt?

- We zijn nieuwsgierig naar zo'n *Bouwstenenplan* bij de methode 'Leven uit de Bron' (C-B-A-stappen).
- Wie signaleert het probleem of 'wie draagt de vraag?' Het helder hebben van de aanleiding is belangrijk.
- Waar begint het opbouwproces? Bij de kerkenraad, parochieraad, pastoraatsraad of in de gemeente/parochie? Zorg voor een verbinding tussen de groepen.

Zelf ben ik me opnieuw bewust geworden hoe goed het is dat het WKO interkerkelijk is. Er zitten echt verschillen tussen de katholieke en protestantse benadering van kerkopbouw. In de geloofsbeleving van de katholieken ligt een sterk accent op de rituelen, op het deel zijn van een collectief. Bij de protestanten staan Bijbelwoorden centraal en gaat het sterk over persoonlijk geloof. Die kenmerkende geloofsbeleving is belangrijk voor het bepalen van je uitgangspunten. Hoe verschillend de geloofsbelevingen ook zijn: als opbouwers kunnen we veel leren van elkaar. Laten we na en naast methodieken ook komen tot een theoretische reflectie en verdieping. Dat draagt weer bij aan het vergroten en actualiseren van de *body of knowledge*! Het WKO kan gelukkig zo'n leerplek bieden!

MENCO VAN KONINGSVELD

Is er iets te zeggen over de vitaliteit van kleine geloofsgemeenschappen? Het project 'kleine geloofsgemeenschappen' trachtte te achterhalen of met behulp van inhoudelijke criteria iets over de levenskracht van een kleine geloofsgemeenschap kan worden vastgesteld.

Vooraf

Voor veel parochies in het aartsbisdom Utrecht die inmiddels gefuseerd zijn, is de vraag hoe het nu verder moet, een urgente vraag geworden. Kan onze lokale geloofsgemeenschap (voorheen parochie) verder zonder 'eigen' kerk, zonder 'eigen' pastor (priester)? Om daar wat meer zicht op te krijgen werd in het aartsbisdom besloten tot een project "Kleine Geloofsgemeenschappen". Aan het project namen negen geloofsgemeenschappen deel, zowel op het platteland als in de stad.

Uitgangspunt

Omdat het de bedoeling was met het project te achterhalen wat er te zeggen valt over de geloofsinhoudelijke en geloof belevende stand van zaken in de lokale geloofsgemeenschap, koos ik er voor uit te gaan van de drie grondbeginselen voor kerkopbouw zoals die door Höhn werden uitgewerkt¹.

Het eerste principe geldt de samenhang van het zinsysteem en het handelingssysteem dat de sociale gestalte van de Kerk uitmaakt. Onder zinsysteem wordt in dit verband verstaan het christelijk antwoord op vragen als: wie ben ik? Wat is de zin van het lijden? Bestaat er een God? Onder handelingssysteem wordt in dit verband verstaan: de omzetting van het zinsysteem in concreet handelen van mensen die het christelijk antwoord op hun zin vragen hebben aanvaard en zich existentieel hebben toegeëigend. Kerk als zinsysteem omvat dus de geloofsverkondiging die de enkeling voorgegeven (Vor-gabe) is en overstijgt. Kerk als handelingssysteem is Kerk die in het handelen van gelovige mensen concreet gestalte krijgt, daarvan het resultaat is (Er-gebnis). Zinsysteem en Handelingssysteem bepalen elkaar wederzijds. Als die relatie wordt verbroken vervalt Kerk ofwel tot een gezelschap van vrome en devote individuen, ofwel tot een actieve groep mensen die de bron van hun handelen ondertussen geheel uit het oog zijn verloren. De dialectiek van dit eerste principe maakt ook duidelijk, dat het bij Kerk altijd gaat om een open systeem.

Het tweede principe betreft het twee-ene subject van Kerk. De enkele gelovige en de geloofsgemeenschap zijn de oorsprong van het twee-ene subject van Kerk². Daarmee is gezegd dat de Kerk alleen haar authentieke eigenheid krijgt in een wederkerige openheid van de enkele gelovige en de geloofsgemeenschap naar elkaar. Alleen als het individuele geloof zich voldoende in het gemeenschappelijke geloof van de Kerk kan herkennen, zich daarin ook kan ontwikkelen, gaat het bij Kerk om 'gemeenschap van gelovigen'. Alleen als de enkele gelovige bereid is zijn allerpersoonlijkste opvattingen ter discussie te stellen en zich laat opnemen in de geloofsruimte van Kerk, is er sprake van 'gemeenschap van gelovigen'. De dialectiek van dit tweede principe maakt duidelijk, dat het bij Kerk altijd gaat om een open en wederkerige relatie tussen gelovige en geloofsgemeenschap.

Het derde principe heeft betrekking op de wederzijdse samenhang van 'eigenheid', 'tezamen' en 'eenheid'. Vertaald in: geloofsgemeenschap, grotere verbanden van Kerk, en de universele kerk ('Rome'). Daarbij zijn alle centripetale en centrifugale krachten op elkaar aangewezen, bepalen elkaar en integreren de geloofsgemeenschap, het bisdom en de wereldkerk. Lokale geloofsgemeenschap, bisdom, en wereldkerk hebben een wederzijdse verhouding tot elkaar van enerzijds toenemende omvang, anderzijds van toenemende concreetheid. Tenslotte gaat het om de integratie van het eigene van het hier en nu van de

¹Höhn, Hans Joachim, *Kirche und Kommunikatives Handeln, Frankfurt am Main, 1985*.²Dr. Sue Johnson, 'Houd me vast. Zeven gesprekken voor een hechte(re) en veilige relatie.' Utrecht/Antwerpen, 12e druk, mei 2012, p. 28-32

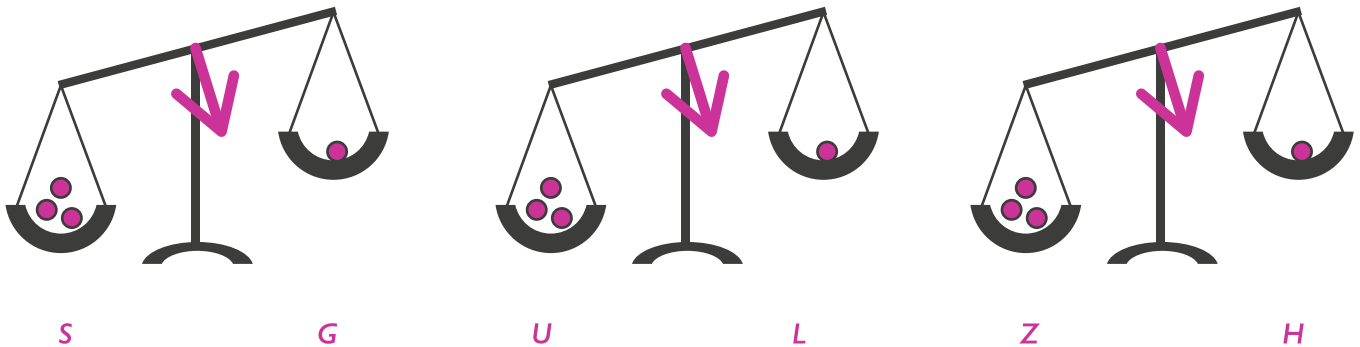
²"Gleichursprunglichkeit" = one and the same origin. Tussen 'gelovige' en 'geloofsgemeenschap' zit geen temporeel verschil. Het zijn direct, gelijk en op hetzelfde moment het twee-ene subject van Kerk.

³De locatieraad is een werkgroep de materiele zaken van de geloofsgemeenschap behartigd, een vorm van bestuurscommissie. Leden van het bestuur van de 'oude parochie' zijn nogal een lid van de locatieraad.

geloofsgemeenschap waar Jezus Christus present wil zijn, en het geheel, de wereldwijde gemeenschap, van hen die naar Hem toe en van Hem uit willen leven. De dialectiek van dit derde principe maakt duidelijk dat het bij Kerk altijd gaat om wederkerigheid in de relatie van geloofsgemeenschap en de grotere verbanden van Kerk.

Samengevat: er zijn drie principes constitutief voor de maatschappelijke werkelijkheid van Kerk, die ook onderling van elkaar afleidbaar zijn (!!):

1. De wederzijdse conditionele relatie van het kerkelijke zin- en handelingssysteem.
2. De wederzijdse conditionele relatie van persoon en geloofsgemeenschap als het gelijk-oorspronkelijke twee-ene subject van kerk.
3. De wederzijdse conditionele relatie van lokale geloofsgemeenschap en de grotere verbanden van Kerk.

Spannende vitaliteit

Om een indruk te krijgen van de mate van vitaliteit van een lokale geloofsgemeenschap gebruikte ik bovengenoemde dialectische relaties, omgezet in bruikbare “creatieve spanningen”. Ik beschouwde die drie creatieve spanningen als ‘weegschalen’. In de ene geloofsgemeenschap slaat de weegschaal meer door naar de ene kant, in de andere weer meer naar de andere kant. Op basis van die drie creatieve spanningen (weegschalen), die ook onderling met elkaar samenhangen, kan een profiel van de geloofsgemeenschap worden gemaakt dat duidelijk maakt wat haar kracht en wat haar zwakte is.

Het gaat dan om de volgende drie ‘creatieve spanningen’:

1. *Devotie/Zin vs. Handelen (in het project: diaconaal handelen!)* (gecodeerd als: Z – H)
Onder dit principe vallen twee extreme posities. Allereerst de positie waarin de geloofsgemeenschap geheel wordt opgevat als een gemeenschap van gebed, meditatie, Mariaverering, enzovoort, een ‘systeem’ waarmee zin en betekenis wordt gegeven aan het eigen leven van gelovige mensen. En ten tweede de positie waarin de geloofsgemeenschap wordt opgevat als een geheel van activiteiten (met name diaconale), een ‘systeem’ dat het handelen van

gemeenschap en gelovigen bepaalt zonder daarvan nog (voldoende) de diepere betekenis te kennen. Goed doen in plaats van het goede doen.

2. *Persoonlijk geloof/geloof van de gemeenschap vs. Geloof van de Kerk.* (gecodeerd als: G – S)
Onder dit principe vallen twee extreme posities: de positie waarin het geloof van mensen van de kleine geloofsgemeenschap wordt gedomineerd door de geloofsbelijdenis (symbolum), traditie en kerkelijk leer, en de positie waarin het geloof van de mensen van de kleine geloofsgemeenschap wordt gedomineerd door eigen invullingen, opvattingen en overtuigingen waarvan de relatie met Schrift en Traditie weinig tot niet herkenbaar meer is.
3. *Lokale geloofsgemeenschap vs. Grotere verbanden (bisdom, ‘Rome’)* (gecodeerd als: L – U)
Onder dit principe vallen twee extreme posities: de positie waarin de lokale kerkgemeenschap zich geheel en al concentreert op “Rome”, op de universele Kerk, en op het bisdom, en wel zodanig, dat de eigen lokale kerkgemeenschap geheel en al wordt gekleurd door “Rome” en bisdom. Vervolgens de positie waarin de lokale geloofsgemeenschap zich niet of nauwelijks iets gelegen laat liggen de grotere verbanden van de kerk, zoals het bisdom en “Rome”.

Profileren

Om een indruk te krijgen van de huidige stand van zaken en de mogelijkheden om tot verdere vitalisering van de lokale gemeenschap te komen, maakte de projectgroep een profiel op basis van de genoemde drie 'creatieve spanningen'. Om tot dat profiel te komen werden de volgende stappen gezet:

1. *Verzamelen materiaal.* Er werden verschillende activiteiten in de lokale geloofsgemeenschap geobserveerd en informatie verzameld. Gevolgd werden een liturgieviering voorgegaan door een vrijwilligster, een geloofsinhoudelijke bijeenkomst geleid door een vrijwilligster, een open avond over de toekomst van de geloofsgemeenschap, een vergadering van de pastoraatgroep en/of locatieraad³. Voor het informatiemateriaal werd in de meeste gevallen gebruik gemaakt van informatie op de websites. Soms ook promotiemateriaal en andere informatie. Van de observaties werden verslagen ingeleverd, naast verslagen van de vergaderingen en bijeenkomsten die leden van de geloofsgemeenschap zelf maakten.
2. *Verwerking.* Al het beschikbare materiaal werd verwerkt met behulp Atlas-TI⁴, een programma voor kwalitatieve data-analyse. De analyse stond wel in het kader van de drie 'creatieve spanningen', zodat die nog enigszins beheersbaar bleef. Bij het handelen van de geloofsgemeenschap legde de projectgroep de nadruk op het diaconaal handelen. In dat handelen wordt immers het sterkst duidelijk of de geloofs-

gemeenschap verbindingen heeft en maakt met haar leefomgeving. Bovendien wordt daaruit duidelijk dat de 'vertaling' van gemeenschapsgeloof in geloof bemiddelend handelen niet alleen op de eigen groep is gericht, maar minstens ook oog heeft voor mensen waarmee de leden van de geloofsgemeenschap samenleven. De uitslag werd voorgelegd aan de leden van de projectgroep. In alle gevallen werd die besproken met de observator/begeleider en de betrokken pastor van de lokale geloofsgemeenschap.

3. *Profiel van de geloofsgemeenschap.* Op grond van de uitslag en de gesprekken werd een eerste concept gemaakt voor een profiel. Het concept werd in een open bijeenkomst voorgelegd aan de leden van de geloofsgemeenschap. Die werden in de gelegenheid gesteld aanpassingen voor te stellen. Op grond van de avond 'profielbespreking' werd het conceptprofiel zo nodig bijgesteld en aangepast tot een definitieve versie, die als uitgangspunt voor verdere planning van vitalisering kan dienen. Dat profiel werd in een tweede bijeenkomst aan de leden van de geloofsgemeenschap voorgelegd.
4. *Vitaliseren met behulp van de drie creatieve spanningen.* Op basis van het profiel kan op een van drie creatieve spanningen worden 'aangeprepen' om een vitaliseringsproces te starten. De keuze wordt in overleg met de geloofsgemeenschap gemaakt. Voor het maken van de keuze zijn vooral onevenwichtigheden in de drie relaties belangrijk:
 - Wordt aangegrepen op Z – H, dan gaat het om de verbinding van het geloof van de geloofsgemeenschap en de 'vertaling' van dat gemeenschapsgeloof in concreet geloof bemiddelend handelen (diaconia, martyria, koinonia, en leitourgia). Kerkelijk opbouw houdt zich in de meeste gevallen bezig met deze creatieve spanning. Hier kunnen bekende en gebruikelijke methoden van kerkopbouw goede diensten bewijzen bij verdere vitalisering.
 - Wordt aangegrepen op S – G, dan gaat het om een geloofsinhoudelijk proces, waar het persoonlijk geloof en het geloof van de geloofsgemeenschap in

⁴Een programma voor kwalitatieve data-analyse. Atlas TI werd gekozen in plaats van Nvivo of Kwalitan, omdat ik bekend was met dat programma.

⁵Hier valt zeker ook te denken aan de CBA-methode. Een werkboek vindt men in: Kok de, Jelle, *Drinken aan de Bron, Utrecht, 2015*. Inspirerend voor deze 'creatieve spanning' is zeker ook: Kok de, Jelle, *Ruimte voor de Geest, Evangelisch Werkverband, 2018*.

verbinding wordt gebracht met het geloof van de Kerk. Hiertoe zijn een groot aantal catechetische methoden en methoden voor geloofsgroei en geloofsontwikkeling beschikbaar. Belangrijk criterium is hier wel, dat er ook methodisch voldoende aandacht moet zijn voor de existentiële toe-eigening van geloofsinformatie.

- Wordt aangegrepen op L – U, dan gaat het om de verbinding van de lokale geloofsgemeenschap (kerkplek) met de grotere verbanden van Kerk. Centraal in een discours tussen geloofsgemeenschap en parochie staan de, in katholieke kring, bekende beginselen van solidariteit (van de lokale geloofsgemeenschap wordt solidariteit met de grotere verband van de kerk verwacht) en subsidiariteit (van de grotere verbanden van de Kerk wordt respect verwacht voor de beslissingen die de lokale geloofsgemeenschap neemt over zaken die hen alleen aangaan). Onnodig om te zeggen dat er voor het aanzetten van dit discours talrijke werkvormen beschikbaar zijn.

Resultaten

Negen geloofsgemeenschappen namen deel aan het project. Bij alle negen kon een profiel worden gemaakt dat door de geloofsgemeenschap zelf werd gedeeld. De profielen boden goede mogelijkheden om vast te stellen waar de geloofsgemeenschap sterk en vitaal was, en waar minder sterk of zwak. Via verschillende ingangen was het mogelijk om een vitaliseringsproces te starten. Het project behelsde in deze fase echter niet meer dan het vaststellen waar vitale kracht in de geloofsgemeenschap aanwezig is en hoe de vitaliteit van de geloofsgemeenschap mogelijk kan worden versterkt.

De eerlijkheid gebiedt wel te zeggen dat een kwalitatieve aanpak veel tijd vraagt. Daardoor wordt de 'doorlooptijd' soms erg lang, en vraagt veel geduld van de betrokken geloofsgemeenschap en pastores. Dat blijft een zwakte van deze kwalitatieve aanpak.

Menco van Koningsveld is diaken van het aartsbisdom Utrecht. Hij promoveerde in 2005 en is thans nog verbonden als docent pastoraal theologische reflectie aan de Priester Diaken Opleiding Bovendonck in Hoeven. Zijn emailadres is: koni0898@gmail.com.

EVEN VOORSTELLEN: HENK BRUSSEL

TERUG NAAR DE KERN

Van de kerk

Geboren en getogen in de Zaanstreek, was in mijn jeugd de katholieke kerk nooit ver weg. Als jongste kind van een doorsnee katholiek gezin, werd ik gedoopt binnen 24 uur na mijn geboorte en ging ik aan de hand van mijn ouders de kerk in. In het begin van mijn pubertijd kwam er wat de klad in, maar een inspirerende godsdienstleraar bracht mij mede tot de keuze voor de theologiestudie. Ik was ontvankelijk voor het religieuze en de veelzijdigheid van de theologiestudie trok me. De studie ging me makkelijk af. De keuze voor werken in de kerk vond ik een stuk lastiger.

Een jongen van de Zaan

De wereld van de arbeid was ook nooit ver weg. De Zaanstreek is de oudste industriestreek van Nederland. Mede door de Walvisvaart via de Zuiderzee en de

verwerking van de vangst aan de oevers van de Zaan, ontstond er een bloeiende voedselindustrie, met bekende bedrijven als Duyvis, Verkade, Cacao de Zaan en natuurlijk Albert Heyn. Nadat de molen waar mijn opa van vaderskant werkte was afgebrand, werd hij werkloos. Via de Vincentius-vereniging kreeg hij een bakkerskar. Hij werd een 'koude' bakker. Elke ochtend haalde hij om 04.00 uur, bij weer en wind, vanuit Wormerveer achterin in Knollendam bij de broodfabriek zijn brood op en ventte dat vervolgens uit onder de katholieke gezinnen in Wormerveer. Zo kon hij acht monden voeden. Zo gauw de kinderen de lagere school hadden verlaten, moesten ze aan het werk. Mijn vader kon aan de slag als krullenjongen bij dagblad de Zaanlander. Later werd hij letterzetter en met doorleren kostprijsadministrateur. Als je in de grafische wereld werkte was je automatisch lid van de vakbond. Ik zie mijn vader nog

contributie ophalen voor de vakbond en naar vergaderingen gaan. Zijn broer, mijn ome Piet, werd een beroemde vakbondsbestuurder, van de katholieke metaalbewerkerbond St. Eloy, de voorloper van de Industriebond FNV. Hij vocht op televisie felle debatten uit met zijn tegenhanger Arie Groenevelt.

Bedrijfspastoraat

Toen ik tijdens een themawEEK in mijn doctoraalperiode een verhaal hoorde van een bedrijfspastor over

zijn werk, viel er bij mij een kwartje, zeg maar een gulden. Dat werk leek me wel wat, pendelen tussen de wereld van Kerk en werk. Werelden die mij zeer vertrouwd waren. In bedrijven opkomen voor menselijkheid, voor het humane, dat de mens meer is dan een kostenpost, en in kerken vertellen over de soms harde realiteit van alledag. Houdt het verhaal over het Koninkrijk van God stand als mensen worden gereduceerd tot productiefactor? Zo ja, hoe dan? Waar is God dan? Bij de arbeider, de directeur of allebei? Als we het lied van bevrijding zingen, waarvan moeten we dan bevrijd?

Het was logisch dat ik bedrijfspastor werd. Ik ben dat tien jaar geweest, mijn standplaats was Utrecht. Met mijn team koos ik voor een presentie-achtige benadering door een bedrijf te kiezen waar we enkele

uren per week konden meewerken. Van binnenuit konden we zo voor langere tijd de ontwikkelingen in een bedrijf volgen en ons engageren met mensen en thema's op de werkvloer waarvan wij vonden dat daar het humane in het geding was. Uitermate boeiend en leerzaam.

Dienstverlener

Eind jaren '90 besloot het bisdom Utrecht het bedrijfspastoraat te reorganiseren. Naast krimp werd ook een andere structuur opgezet, waarbij ik gevraagd werd coördinator te worden van het team van bedrijfspastores. Zo kwam ik op de pastorale dienstverlening van het aartsbisdom Utrecht terecht, officieel als staffunctionaris voor diaconie. Toen het bedrijfspastoraat in zijn geheel werd wegbezuinigd kreeg ik steeds meer taken die mij richting de parochie brachten. Ik bleek goed in projectmatig werken. Door mijn creativiteit raakte ik ook betrokken bij meerdere vernieuwende projecten van de dienstverlening. In de loop van de jaren werd duidelijk dat ik mij twee kanten op ontwikkelde:

- het begeleiden van teams en besturen in parochies omtrent beleid;
- het managen van projecten (van aanvraag tot evaluatie).

In het begeleiden van teams is steeds meer centraal de complexe uitdaging komen te staan van a) hoe organiseren we de

krimp en b) hoe werken we aan vernieuwing? Ik zie de professionals worstelen met deze uitdaging. Pastores zijn van huis uit verbinders en geen veranderaars.

Wie zijn we?

In mijn huidige werk als zelfstandig procesbegeleider en adviseur van parochies is de vraag naar de identiteit steeds belangrijker geworden. Wie zijn we? Waar staan we voor? Zeggen: "we zijn rooms-katholiek" is niet genoeg, en niet genoeg aansprekend. Het geeft ook geen steun bij het inslaan van een route voor de toekomst. En als er dan een omschrijving is gevonden van waar de parochie voor wil staan, waar gaan ze dan voor? In welke activiteiten wordt de identiteit uitgedrukt, vorm gegeven? Ook dan is het aanbieden van het klassieke programma alleen niet genoeg, want de belangstelling

daarvoor is al maar tanende. Welke activiteiten staan er naast, voor wie bestemd, en hoe verhouden die zich tot het klassieke programma? Ik vind dat reuze interessante puzzels, waarin ik graag met de parochies mee zoek naar vruchtbare wegen. In mijn hoofd en hart gloort altijd nog de hoop dat een succesvolle combi van oud en nieuw mogelijk is. Maar de tijd begint wel te dringen. Vanuit de eigen identiteit ga ik graag met teams en vrijwilligers op zoek naar een inhoud die daar bij past. Terug naar de kern, naar het Evangelie, naar waar het Jezus om te doen was. Mijn ervaring is dat makkelijk teruggezakt wordt in organisatievraagstukken. Dat zijn vaak taaie kwesties waarin heel veel tijd en energie verloren kan worden. In het verlengde daarvan gaat bijna automatisch alle energie naar het klassieke programma. Het verlangen om de

omvang en structuur bij het oude te laten is groot en hardnekkig.

Het belang van humor

Maar het allerbelangrijkste is wel de houding waarin we het werk samen doen. Geloven we het wel, of geloven we (erin)? Klagen we dat alles minder wordt of stropen we de mouwen op en kijken we hoe ver we komen met de beschikbare mensen en middelen? Gaan we onverminderd voort of stoppen we af en toe, voor een goede maaltijd en een goed gesprek, of voor een mooi verhaal of een goede mop. Humor is ongelofelijk belangrijk in tijden dat niet alles meezit.

Henk Brussel
e-mail: jetro@ziggo.nl

KANALEN GRAVEN?

NICO BELO

Bij het lezen van het boek 'Ruimte voor de Geest' moest ik regelmatig denken aan een bijzonder Bijbelverhaal in 2 Koningen 3. Joram, de zoon van Achab, is koning in Israël. Maar ook deze koning doet helaas niet wat een koning bij de gratie van God zou moeten doen. Joram is in oorlog met de koning van Moab. Deze koning vertikt het om belasting (in natura: schapen) te betalen. Samen met koning Josafat van Juda trekt Joram met zijn leger op. Ze trekken dwars door de woestijn van Edom. Op een bepaald moment – je kunt erop wachten – is het water op. In die situatie wordt Elisa, de profeet, erbij gehaald. Dan lees je het wonderlijke verhaal dat Elisa, onder begeleiding van muziek van de lier, de opdracht geeft om in die wadi kuilen of kanalen te graven. Want: heel de wadi zal vol komen te staan met water, zodat er weer drinken in overvloed is. De volgende morgen gebeurt het.

In de Bijbel wordt water vaak gezien als symbool voor de Geest. Naar aanleiding van dit verhaal uit 2 Koningen 3 heb ik meermalen in preken de toepassing horen maken: wij beschikken niet over de Geest. Wel kunnen we erom bidden dat Hij ons vervult. We kunnen kuilen en kanalen maken, zodat we de Geest kunnen ontvangen.

Jelle de Kok, predikant-toeruster in de Protestantse Kerk via het Evangelisch Werkverband, heeft een boek geschreven waarin hij nadrukkelijk aandacht vraagt voor het belang van de Heilige Geest in de praktijk van gemeenteopbouw. Het boek is geschreven om in kerkenraden de bezinning over dit onderwerp te stimuleren.

Elk hoofdstuk wordt afgesloten met vragen voor persoonlijke overdenking en het gesprek over beleid in de gemeente: vanuit de harts-communicatie nadenken over het beleid.

Gemeenteopbouw is in de visie van De Kok vooral geloofsopbouw (en daarin volgt hij ook Marius Noorloos). Dat betekent dat gemeenteleden vooral moeten leren zich open te stellen voor de Geest. Bijbellezen, vooral in kleine groepen, is daarvoor heel belangrijk. Je kunt in het kader van gemeenteopbouw van alles organiseren, maar zonder de Geest stelt het niet zoveel voor. Gemeenteopbouw richt zich op het activeren en

motiveren van mensen om uit de Geest te leven. Ouderlingen en predikanten zijn in een gemeente niet voor de controle van het gemeentewerk, maar juist om gemeenteleden te brengen tot geestelijke volwassenheid en tot dienstwerk. Alle gemeenteleden samen, vervuld met de Geest, laten zo de werken van Jezus zien (zoals heel maken, anderen tot hun doel brengen). Samen kunnen we nu, vervuld door de Geest, meer doen dan toen Jezus alleen op aarde was.

In het proces van tot geloof komen, zijn vertrouwde personen om ons heen heel belangrijk. Zij wakkeren, naast goede preken en gebeden, het verlangen aan en helpen te komen tot een keus en overgave. Betrouwbaarheid en vertrouwen zijn belangrijke factoren. De focus van gemeentebelief zou zich moeten richten op de vraag: Wie ben je als gelovige? Ben je een ambassadeur van Christus? In dat kwetsbare proces heb je in de gemeente geestelijke ouders nodig. Mensen, die verantwoordelijkheid nemen voor het geestelijk leven van een ander en zo helpen te groeien in die geestelijke volwassenheid. Kleine groepen kunnen zo functioneren als geestelijke gezinnen.

Gemeente(opbouw)werk is vooral samen werken in de gemeente. Wanneer we mensen vragen werk in de gemeente te doen, in hoeverre hebben we dan in hen geïnvesteerd, zodat ze in staat zijn om de visie en het werk voortgang te doen vinden?

De Kok biedt in kort bestek veel. Voor bezinning op de rol van de Heilige Geest in gemeenteopbouw biedt dit boek mooie bezinnings- en gespreksstof aan voor de kerkenraden.

Naast het werk van de Geest in gemeenteopbouw wil ik onderstrepen de rol van een vertrouwenspersoon, een geestelijk ouder, een geestelijke vriend of een mentor voor de persoonlijke geestelijke groei én gemeenteopbouw. Mijns inziens staan we hier te weinig bij stil. In dit boek wordt kort de rol van het ambt aangestipt. Zijn ambtsdragers wel gespist op het brengen tot geestelijke volwassenheid van gemeenteleden? Of lopen ze veel te veel te regelen en voeren ze te veel zelf uit?

Wat ik spannend vind is de verhouding individu - collectief, kerklid - kerk, eigen verantwoordelijkheid van

de persoon - het 'meegenomen' worden door de gemeenschap. Vanuit de protestantse traditie is altijd veel aandacht voor de persoonlijke geloofsverbondenheid met Christus, het Hoofd van de gemeente.

Voor de lijn 'persoonlijke groei – toerusten tot dienstwerk – gemeenteopbouw' biedt dit boek mooie dingen.

Maar laten we nu eens andersom denken: hoe werkt het, wanneer je door de doop in de gemeente - het Lichaam van Christus - wordt gebracht? Wat helpt nu dat de Geest kan stromen en doorstromen in de gemeente, opdat de enkeling meegenomen wordt en ook in vuur en vlam komt te staan? Toen moest ik denken aan het verhaal in 2 Koningen 3. Wat zijn dan in de gemeente de kuilen en kanalen? De kleine groepen? Of moet er nog meer of anders gebeuren om de 'door-bloeding' in het Lichaam te bevorderen? Hoe voorkomen we dat enkelingen losraken? Hoe pakken we in de gemeente het beleidsmatig zo aan dat er volop ruimte geboden wordt voor de Geest?

De invulling van het ambt blijft bij gemeenteopbouw ook heel belangrijk. Hoe krijgen we een kanteling in het denken bij ambtsdragers en predikanten? Hoe worden ze van 'controleur' en 'uitvoerder van het werk' een toeruster, een coach, een mentor? Hoe bevorderen we het verantwoordelijkheid nemen vanuit de gemeente voor de enkeling en vanuit de enkeling voor de gemeente? Hoe voorkomen we dat we - wanneer ons iets niet aanstaat in de gemeente - gelijk door-hoppen naar een andere gemeente en we de gemeente 'verlagen' naar het niveau van een restaurant? Kan de Geest ons ook wel eens brengen in een leerproces, waarin niet gelijk onze behoeften bevredigd worden?

Hier zou nog eens een keer, ook door het Evangelisch Werkverband, over doorgedacht kunnen worden.

Ds. Jelle de Kok, Ruimte voor de Geest, in de kerk, in jou, in de ander. Het belang van de Geest voor geloofsopbouw in de praktijk van gemeenteopbouw, Een werkboek, 2018, Evangelisch Werkverband, Terschuur, 94 pag., € 4,95.

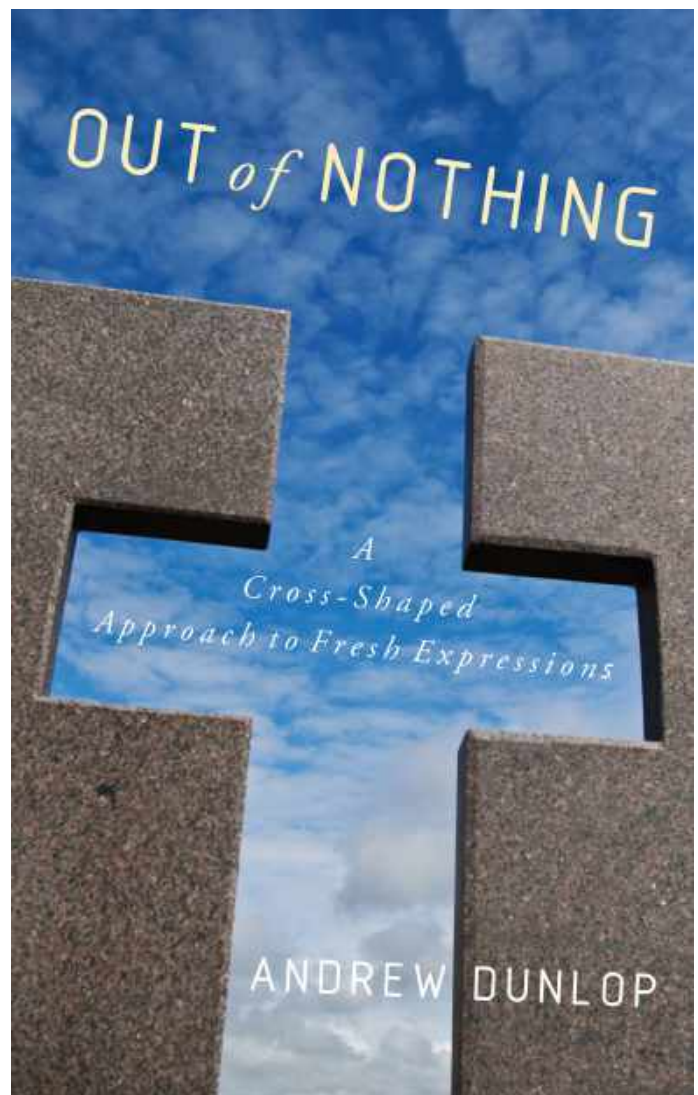
BOEKBESPREKING SAKE STOPPELS

Andrew Dunlop beschrijft in *Out of nothing* zijn pioniersreis tussen 2010 en 2015 als Anglicaanse kerkplanter in een nieuwbouwwijk in Northampton, Engeland. Dunlop neemt de lezer mee naar het allereerste begin en vertelt op geordende wijze hoe de geloofsgemeenschap gaandeweg ontstaat en groeit. Hij kent de theologische literatuur en zo is het boek niet enkel een boeiende casestudy, maar weet Dunlop ook een brug te slaan tussen het praktische handwerk in het pionieren en een theologische doordenking.

Zo staat hij onder andere stil bij de theologische legitimiteit van betrekkelijke uniforme doelgroepen en de vraag wat een gemeenschap tot kerk maakt. Dunlop is nadrukkelijk ook bezig met soteriologie. Hij komt uit bij een 'cross-shaped church' die het van Christus moet hebben. Centraal daarbij staat de door God gerealiseerde *atonement*. Over dit verzoenende werk wordt binnen de kerk verschillend gedacht. Dunlop benadrukt de kosmische *Christus Victor* dimensie, zoals we die ook wel vinden in de Ooster-orthodoxe traditie. In de dood en de opstanding van Christus heeft God de dood in de pot en de toekomstloosheid overwonnen. Deze kosmische benadering is een andere dan een meer juridische, waarbij het accent ligt op individuele zondenvergeving. Dunlop constateert dat onze tijd en onze cultuur voor dat laatste niet zo veel antenne meer heeft.

In het spoor van de Duitse dogmaticus Eberhard Jüngel vraagt hij aandacht voor de relatie-herstellende kwaliteit van wat God in Christus heeft gedaan. Van daaruit ligt ook in de kerk de nadruk op het bouwen en zo nodig herstellen van relaties en het voorbijkomen aan 'relatieloosheid', een fenomeen dat op nieuwbouwalocaties bepaald niet onbekend is. De titel van het boek – *Out of nothing* – slaat zowel op het ontstaan van een nieuwbouwwijk uit het niets als op Gods bevrijding van mensenlevens uit 'het niets'. "Ministry is participation in God's transformation from nothingness, from bro-

kenness to new life." (120) Een cruciale vraag bij *fresh expressions of church* is volgens Dunlop of mensen in de brede zin van het woord verzoend worden ('are people being atoned?', p. 122). Vervolgens is er 'sanctification' in de vorm van de mogelijkheid van discipelschap. Kleine groepen zijn hier belangrijk.

Het slothoofdstuk slaat de brug tussen de ontvouwde theologie en de eigen praktijk van Dunlop. In kwantitatieve zin is de *church plant* geen succes, de gemeenschap blijft klein. Dat roept de vraag op naar criteria voor 'succes'. Dunlop vindt ze – in het spoor van Michael Moynagh, huistheoloog van de *fresh expressions movement*

– primair in de sfeer van ‘fruit’. Bij hem wordt dat bepaald vanuit de *atonement*: in hoeverre worden mensen hersteld in hun relationaliteit, zowel met anderen als met God als met zichzelf? Dat haalt het accent weg van aantallen en getallen.

Onverwacht voelt Dunlop zich geroepen naar een andere taak. Na 5 jaar vertrekt hij, eerder dan gedacht. Dat bepaalt ons bij leidinggeven aan pioniersprojecten. Dunlop haalt George Lings aan die schrijft dat “the characteristic of pioneers is that they are first in and also first out” (149). Dat is een prikkelende stelling die vermoedelijk niet elke pionier zal onderschrijven. Dunlop is eerlijk als hij schrijft dat hij zijn opvolging onvoldoende heeft kunnen voorbereiden. De beschrijving van hoe het

na zijn vertrek verder is gegaan met de prille gemeente, zou daarom een waardevolle aanvulling in het boek zijn geweest. De kwaliteit van leiderschap blijkt pas goed na het vertrek van de leider, zei ooit iemand. Daar zit veel waars in....

Sake Stoppels is lector theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede en wetenschappelijk beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland

Andrew Dunlop, Out of nothing. A Cross-Shaped Approach to Fresh Expressions, London SCM Press 2018, 160 pp., € 22,-

VEELKLEURIG KERK-ZIJN. EENHEID IN VERSCHIEDENHEID

BOEKBESPREKING SAKE STOPPELS

George Lings is een Brit met een lange staat van dienst in de wereld van het pionieren. Hij was zelf ooit pionier, deed mee aan het schrijven van het belangrijke Anglicaanse rapport *Mission-shaped Church* (2004) en is een erkend onderzoeker van nieuwe vormen van kerk-zijn. Naast bestaande paradigma's binnen het denken over de kerk en kerkopbouw (institutional, managerial, horticultural) plaatst Lings zijn ‘interpersonal’ benadering. Reproductie is daarin een sleutelbegrip. Al in 1992 kwam bij hem het idee op het functioneren van de kerk te vergelijken met de voortplanting van mensen. “Perhaps the best way of talking about this is to say that the Church reproduces. Something organic comes out of it, which inherits the family likeness and yet is also itself. This is how it is with families: parents remain parents, but their children are both related to and different from them” (p. 15,16).

De kerk is geroepen om te ‘reproducen’, dat wil zeggen om zowel verbonden te blijven met ‘het voorgelacht’ (traditie, belijdenissen, denominatie etc.) als telkens weer anders te zijn. Dat klinkt in zekere zin vanzelfsprekend,

maar de institutionele zuigkracht richting klonen en het maken van replica's is soms heel sterk. Lings wil met zijn boek vooral ruimte scheppen voor andere vormen van kerk-zijn. Kerkelijke eenheid is zeker belangrijk, maar dat is iets anders dan kerkelijke uniformiteit. Handelingen 15 met het verslag van het apostelconvent is hier een belangrijke getuige.

De jonge kerk durfde het aan om vanuit haar grote openheid voor het (zeer verrassende!) werk van de Geest binnen een nieuwe context ruimte te maken voor nieuwe praktijken.

Na de val van Jeruzalem heeft de kerk nooit meer een centrum gehad, stelt Lings en hij kan het dan ook niet laten Rome, maar ook Canterbury en Genève op dit punt te waarschuwen. Laat ze niet proberen kerkelijke uniformiteit op te leggen!

Lings' boek is een uitdaging aan het adres van de Protestantse Kerk in Nederland en ook aan andere kerkgenootschappen die druk aan het pionieren zijn geslagen.

Deze pioniersarbeid blijkt als een boemerang terug te keren tot het kerkverband als geheel. Allerlei fundamentele ecclesiologische vragen komen op.

De Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk deed onderzoek naar de verhouding tussen 'oud' en 'nieuw'. Sommige pioniersplekken ontwikkelen zich tot min of meer zelfstandige geloofsgemeenschappen en de vraag komt dan op wat te doen. Moeten ze gaan functioneren binnen de bestaande kerkordelijke kaders of is dit juist een moment om kritisch te kijken naar de dienstbaarheid en vruchtbaarheid van de huidige kerkelijke spelregels? De beleidsnota *Mozaïek van kerkplekken* doet dat laatste en zo komt er ruimte om allerlei fundamentele kwesties en uitdagingen serieus te nemen. Wat bijvoorbeeld te doen met lidmaatschap in een tijd waarin we ons op een andere manier (tijdelijk) verbinden met bewegingen en organisaties? En wat is het ambt eigenlijk? En verbonden daarmee, wie is gerechtigd sacramenten te bedienen en hoe open maken we de toegang tot de sacramenten? En welke opleidingseisen stellen we aan voorgangers?

Dergelijke vragen dwingen tot fundamentele reflectie. In de nota wordt gezocht naar het scheppen van ruimte voor nieuwe vormen van kerk-zijn. Verbinding én ruimte zijn kernwoorden. Daarin horen we als het ware een echo van het pleidooi van Lings. Klassieke organisatieframes blijken vaak niet meer vruchtbaar te zijn, ze zijn te zwaar voor de nieuwe 'lichte gemeenschappen'.

Het rapport presenteert in dat kader tien essentialia van kerk-zijn. Wil een pioniersinitiatief uitgroeien tot wat wordt genoemd een 'kerngemeente', dan moet aan deze tien 'eisen' zijn voldaan. 'Daaronder is bijvoorbeeld de voorwaarde dat het om minimaal 10 volwassenen zal moeten gaan die hun gaven willen inzetten voor de kerkplek. Deze functioneert onder leiding van een 'kernraad'

met tenminste drie belijdende leden van de Protestantse Kerk. Minimaal een van hen moet gerechtigd zijn de sacramenten te bedienen. De protestantse kerk toerde met de concept nota door het land om te kijken of er draagvlak voor was. Dat bleek er zeer zeker te zijn, zelfs in een richting die niet voorzien was. Opmerkelijk vaak klonk de oproep om de 'verlichting' van de structuur ook door te trekken naar kleine gemeenten die organisatorisch gezien de kar nauwelijks meer kunnen trekken. Het model van 'de kerngemeente', zoals de nota die schetst, blijkt ook binnen bestaande gemeenten veel waardering op te roepen. In de april vergadering van de PKN-synode van dit jaar kwamen naar aanleiding van het rapport zoveel amendementen binnen dat men een nieuwe vergadering heeft belegd kort voor de zomer. De synode acht vanuit de ontwikkelingen op het vlak van pionieren met name een nieuwe doordenking van het ambt nodig, mede vanuit het perspectief van scholing. Die scholing blijft een gevoelig thema, misschien nog meer dan het ambt op zich. Kunnen pioniersplekken volstaan met voorgangers die een beperkte opleiding hebben gehad of moeten juist zij diepgaand geschoold worden? Het pionieren blijkt flink aan de kerkelijke boom te schudden en dat op zich is al winst. Het nodigt uit op allerlei terreinen 'back to basics' te gaan. De PKN-synode lijkt daartoe bereid te zijn.

Sake Stoppels is lector theologie aan de Christelijke Hogeschool Ede en wetenschappelijk beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland

Reproducing Churches, George Lings, Abingdon BRF 2017, 233 pp., € 11,99

René de Reuver, Martijn Vellekoop, Mozaïek van kerkplekken. Over verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn, uitgave Protestantse Kerk 2019, 61 pp. (te downloaden)

VAN DE REDACTIE

- *Op 19 september 2019 zal er een studiedag worden gehouden met als thema: Als God renoveert. Zie hiervoor ook de aankondiging op pagina 30.*
- ***Wijziging datum studiedag/ledenvergadering:** I.v.m. de aanwezigheid van Prof. Dr. Henk de Roest heeft het bestuur besloten de studiedag / ledenvergadering dit jaar te houden op **donderdag 14 november**. Locatie en tijdstip zullen later bekend worden gemaakt.*
- *Zoals jullie kunnen lezen in het artikel van Tim Schilling zal Fr. James Mallon, auteur van Als God renoveert, op uitnodiging van Bisdom Breda naar Nederland komen op 24-25 maart 2020. Van 7-9 oktober 2019 zal Fr. Mallon spreken op een conferentie in Fulda (Duitsland).*

WKO-Bulletin verschijnt drie keer per jaar.

Redactieleden:

Nico Belo

Lydia Roosendaal

Marianne van Tricht

Evelien Reeuwijk

WKO-lidmaatschap: € 90,- per jaar

Studentenlidmaatschap: € 25,- per jaar

Los abonnement: binnenland: € 27,- per jaar

Buitenland: € 35,- per jaar

Los nummer: € 9,- incl. porto

Secretariaat/redactie: info@wvko.nl

Website: www.wvko.nl

